

Hak Arama Özgürlüğü Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları

Alternative Dispute Resolution Methods in the Context of Freedom to Seek Rights

ÖZET

Hak arama özgürlüğü, modern anayasalarda güvence altına alınmış, hukuk devleti ilkesini pekiştiren temel hak ve özgürlüklerdendir. Bu özgürlüğün kullanılmasındaki en önemli ve etkili yol, kuşkusuz yargı mercilerine başvuru hakkıdır. Hak arama özgürlüğü en yalın anlamıyla adalete daha iyi ve etkili erişimin sağlanmasını ifade etmektedir. Bu kapsamda söz konusu özgürlük, yalnızca yargı sistemine etkili erişimi değil, aynı zamanda uyuşmazlığın niteliğine uygun diğer çözüm yollarına erişimin teşvik edilmesini de içermektedir. Alternatif uyuşmazlık çözüm yolları, çağdaş hukuk sistemlerinde yargısal hantallığa karşı geliştirilen, uyuşmazlıkların hızlı çözüme ulaşmasını sağlayan tamamlayıcı mekanizmalardır. Bu yöntemler, hak arama özgürlüğünü salt mahkeme kürsüsüne erişimle sınırlayan dar kalıpları kırarak, bireyin adalete hızlı ve ekonomik olarak ulaşmasını hedefler.

Dünya genelindeki gelişmelere paralel olarak ülkemizde de mahkemeler, giderek artan iş yükünü taşımakta zorlanır hâle gelmiştir. Artan çatışma kültürüne bağlı olarak dava sayılarının çoğalması, ülkelerin yargı sistemlerinde karar alma mekanizmalarının karmaşık ve yavaş işlemesi ile özellikle idari yargıda idarenin uyuşmazlıkların çözümüne yeterince istekli olmaması gibi nedenler, bu sorunun derinleşmesine yol açmıştır. Bu çerçevede alternatif uyuşmazlık çözüm yolları, giderek genişleyen uygulama alanlarıyla adli ve idari yargıyı tamamlayan etkin çözüm yöntemleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmada AUÇ yolları hakkında genel ve tarihsel bilginin yanı sıra bu yolların kullanılmasının bireyler ve yargı sistemi üzerindeki etkileri ile AUÇ yollarına başvurunun kimi uyuşmazlıklar için dava şartı haline getirilmesinin hak arama özgürlüğüne, özellikle adalete etkili erişim ve makul sürede yargılanma yönünden etkisi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hak Arama Özgürlüğü, Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları, Adalete Etkili Erişim, Adil Yargılanma Hakkı, Makul Sürede Yargılanma.

ABSTRACT

The freedom to seek justice is one of the fundamental rights and freedoms guaranteed in modern constitutions, reinforcing the principle of the rule of law. Undoubtedly, the most important and effective means of exercising this freedom is the right to apply to the courts. However, the freedom to seek justice, in its simplest sense, means ensuring better and more effective access to justice. In this context, this freedom encompasses not only access to an effective judicial system but also the promotion of access to other dispute resolution methods appropriate to the nature of the dispute. Alternative Dispute Resolution methods are complementary mechanisms developed in contemporary legal systems to counter judicial inefficiency and enable the swift resolution of disputes. These methods aim to enable individuals to access justice quickly and economically by breaking the narrow moulds that limit the freedom to seek justice to mere access to the courtroom.

In line with global developments, courts in our country have also found it increasingly difficult to cope with their growing workload. The increase in the number of lawsuits due to the growing culture of conflict, the complex and slow decision-making mechanisms in the judicial systems of countries, and, particularly in administrative courts, the lack of sufficient willingness on the part of the administration to resolve disputes have contributed to the deepening of this problem. In this context, alternative dispute resolution methods are emerging as effective solutions that complement judicial and administrative justice with their increasingly broad scope of application.

The study examines general and historical information about ADR methods, the effects of their use on individuals and the judicial system, and the impact of making recourse to ADR a prerequisite for litigation in certain disputes on the freedom to seek justice.

Keywords: Freedom of Right, Alternative Dispute Resolution, Effective Access to Justice, Right to a Fair Trial, Trial in Reasonable Time.

GİRİŞ

Alternatif uyuşmazlık çözüm (AUÇ) yolları, mahkeme yargısı dışında uyuşmazlıkların çözümünü sağlayan yolların ortak adıdır.² Daha kapsamlı bir ifadeyle; uyuşmazlık taraflarının, uyuşmazlığın yargı yoluna başvurularak giderilmesi dışında, birtakım yöntemlerle bir araya gelerek mutabakata varacakları koşullarda buluşması; en azından gergin mahkeme ortamı yerine, rahat iletişim kurabilecekleri zeminin oluşturulması gibi yollarla ve tümüyle gönüllülüğe dayanan, uyuşmazlığın ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar için kullanılan kavramların genel

Müberra Çakmak Çelik ¹
Selda Alkan ²

How to Cite This Article

Çakmak Çelik, M. & Alkan, S. (2026). Hak arama özgürlüğü bağlamında alternatif uyuşmazlık çözüm yolları. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 12(2), 234-252. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19315312>

Arrival: 12 February 2026

Published: 29 March 2026

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Öğr. Gör., Kayseri Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Hukuk Bölümü, Kayseri, Türkiye. ORCID: 0000-0001-8615-5916.

² Öğr. Gör., Kayseri Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Hukuk Bölümü, Kayseri, Türkiye. ORCID: 0000-0002-5926-2051.

² Mustafa Serdar ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C.I, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016, s.128; Mehmet DOĞAR, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü Sözleşmesi*, T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2008, s. 4.

adıdır.³ Alternatif uyuşmazlık çözüm yollarıyla asıl hedeflenen, özellikle küçük çaplı ve kamu düzenini ilgilendirmeyen uyuşmazlıkların büyük bir kısmının, yargılama aşamasına geçilmeden müzakereyle çözülmesidir.⁴

Özel hukukta taraflar, uyuşmazlıklarını çözmek için kendilerine en uygun yöntemi seçebilirler.⁵ Uyuşmazlık çözüm yöntemleri, genel olarak ikili bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Buna göre, uyuşmazlığın taraflarının iş birliğine dayalı ve uyuşmazlığın çözümünde daha fazla rol aldıkları yöntemler barışçı yöntemler; tarafların süreçte daha az rol aldıkları, iş birliğinin daha az olduğu, bağlayıcı karar mekanizmalarına dayanan yöntemler ise mücadelecî yöntemlerdir.⁶ Barışçı yöntemler sonucunda menfaat temelli “çözüm”den bahsedilirken, mücadelecî yöntemlerin sonucunda ise hak temelli “hüküm” söz konusudur.⁷ Bu seçenekler arasında ülkemizde olağan yol, dava yolu da denilen mahkeme yargısıdır. Mücadelecî yöntemin bir tezahürü olan bu yolda, tarafların dava sürecine katılımları sınırlı olduğu gibi, işbirliği de yok denecek kadar azdır.⁸ Taraflar sonuçta mahkemenin vereceği bağlayıcı kararla bağlıdır. Barışçı yöntemler ise AUÇ yolları olup burada bir yargılama söz konusu olmadığı gibi süreç tamamen tarafların kontrolündedir.⁹ Kamu hukukunda ise uzlaştırma, soruşturma aşamasında uygulanabilen bir AUÇ yoludur.

Uyuşmazlıkların çözümü amacıyla yargı organlarına başvurma hakkı, anayasa tarafından güvence altına alınmış temel bir haktır.¹⁰ Kişinin subjektif haklarının ihlal edilmesi, ihlal tehlikesiyle karşı karşıya kalması ya da kendisinden haksız bir talepte bulunulması hâlinde ortaya çıkan uyuşmazlığın devletin sağladığı yargı güvencesi kapsamında dava yoluyla çözülmesi mümkündür. Yargılama süreci, davanın açılmasıyla başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar devam eden tüm aşamaları kapsar. Bu sürecin, hukuk devleti ilkesine uygun şekilde tamamlanması, yargılama öncesi ve yargılama sonrasında yürütülen usuli ve maddi süreçlerle yakından ilgilidir.¹¹ Uyuşmazlıkların çözümünde en sık başvurulanan yöntem mahkeme yargısı olsa da, AUÇ yolları aracılığıyla da çözüm mümkündür. AUÇ yöntemleriyle sağlanan çözümlerde, klasik yargılamadan farklı olarak, mutlak anlamda bir kazanan veya kaybeden taraf bulunmamaktadır. Taraflar, karşılıklı ödünler vererek her iki tarafın da menfaatlerini gözeterek bir sonuca ulaşabilmektedir.¹² Bu bağlamda AUÇ yolları, bireylere mahkeme yargısına başvurma dışında tanınan ve adalete erişimi kolaylaştırmayı amaçlayan bir imkân olarak değerlendirilebilir. Bu yöntemlerle uyuşmazlık çözümünün aktif bir öznesi olan taraflar, kendi iradeleri ile uzlaşarak çözüme ulaşmaktadır.¹³ Çağdaş sosyal hukuk devletin ödevlerinden biri de, “adalete etkin erişimin sağlanması” ve bu kapsamda “alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin geliştirilmesi” şeklindedir.¹⁴ Ancak adalete erişimin sağlanması ile hak arama özgürlüğünün etkin

³ Gülgün ILDIR, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 30; Ejder YILMAZ, “Avukatın Uzlaşma Sağlama Yetkisi”, **75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı**, TBB Yayınları, Ankara, 2005, 843-855 (Uzlaşma), s. 846; Mustafa ÖZBEK, “İdari Uyuşmazlıkların Çözümünde Yargılama Dışı Usuller (I)”, **TBB Dergisi**, Sayı 56, 2005, 90-132, s.91; Süha TANRIVER, “Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk”, **TBB Dergisi**, Sayı 64, 2006, 151-177, s. 151 (Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları); Mustafa YILMAZ, “İdari Uyuşmazlıkların Çözümünde Alternatif Yöntemler”, **Uluslararası Yargı Reformu Sempozyumu**, 2-3 Nisan 2012, 551-586, s.551 (<http://ankaratahkim.com/YARGI%20REFORMU%20SEMPOZYUMU.pdf>) (Alternatif Yöntemler); Yüksel HIZ, “Türkiye’de Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yollarının Gelişimi: Arabuluculuk Örneği” **Uluslararası Yargı Reformu Sempozyumu**, 2-3 Nisan 2012, 537-549, s.539 (<http://ankaratahkim.com/YARGI%20REFORMU%20SEMPOZYUMU.pdf>); ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C.I, s. 192; Süha TANRIVER, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 27; Selda ÇİL, *Arabuluculuk Sürecinde Taraf Vekilliği*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020, s. 24; Süha TANRIVER, *Medenî Usûl Hukuku*, C.II, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 233 (Medenî Usûl); Süha TANRIVER, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2023, s.4 (Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri).

⁴ Mustafa ÖZBEK, “Dünya Çapındaki Adalete Ulaşma Hareketiyle Ortaya Çıkan Gelişmeler ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümü”, **AÜHFD**, C. 51, S. 2, 2002, 121-162, s. 137; Gülgün ILDIR, “Alternatif Uyuşmazlık Çözümü ve Hak Arama Özgürlüğü”, **75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı**, TBB Yayınları, Ankara, 2005, 385-401, s. 386 (“Alternatif”); TANRIVER, *Medenî Usûl*, s. 233; Ömer EKMEKÇİ, Muhammet ÖZEKES, Murat ATALI: *Hukuk Uyuşmazlıklarında İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2018, s. 8; ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C.I, s. 194; Çiğdem YAZICI, Melis TAŞPOLAT TUĞSAVUL, “Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri ve Özellikle Arabuluculuk”, *İçinde Cumhuriyetin 100. Yılında Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukukumuzun Gelişim ve Değişim Süreci*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2023, 821-883, s. 822.

⁵ TANRIVER, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri*, s.4.

⁶ EKMEKÇİ/ ÖZEKES/ ATALI, s. 3; DOĞAR, s. 7. Bu ayrım dışında uyuşmazlık çözüm yöntemleri bakımından yargılama yapılarak uyuşmazlık çözümü ve yargılama yapılmaksızın uyuşmazlık çözümü şeklinde de ayrıma da gidilmektedir. EKMEKÇİ/ ÖZEKES/ ATALI, s. 5.

⁷ ILDIR, s. 24; EKMEKÇİ/ ÖZEKES/ ATALI, s. 6; ÇİL, s.6.

⁸ EKMEKÇİ/ ÖZEKES/ ATALI, s. 4.

⁹ ILDIR, s. 23; EKMEKÇİ/ ÖZEKES/ ATALI, s. 6; DOĞAR, s. 7.

¹⁰ Anayasa m.36: “Herkes, meşrû vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.”. Anayasa m.40: “Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlâl edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.”. Yargının varlığının ve işleyişinin temel hak ve özgürlükler için oluşturduğu kamusal güvence hk. ayrıca bkz. ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C.I, s.207-210.

¹¹ Oğuz SANCAKDAR, “Türk İdari Yargı Sisteminde Yargılama Sürecinden Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Türkiye Büyük Millet Meclisi İdari Yargılama Sürecinde Yaşanılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri Çalıştayı**, 14 Ocak 2013, 37-49, s. 37 (<https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Yayinlar/Dosya/52fdb58a-d951-49f2-84b7-5ff7ee5128e6.pdf> S.E.T.: 27.11.2025); Kemal GÖZLER, *İdare Hukuku’na Giriş*, Ekin Yayınları, Eylül 2009, s.31.

¹² EKMEKÇİ/ ÖZEKES/ ATALI, s. 4.

¹³ Rona AYBAY, “AİHM’nin İş Yükünün Azaltılması İçin Bir Öneri: “Zorunlu Uzlaştırma”, **TBB Dergisi**, S. 67, 2006, 111-120, s.111; DOĞAR, s. 7.

¹⁴ Daha geniş bilgi için bkz. Mustafa Serdar ÖZBEK, “Türk Yargı Sisteminde Çok Seçenekli Adliyeler”, **Uluslararası Yargı Reformu Sempozyumu**, 2-3 Nisan 2012, (<http://ankaratahkim.com/YARGI%20REFORMU%20SEMPOZYUMU.pdf> S.E.T.: 27.11.2025), 489-514.

biçimde kullanımı söz konusu olabilecektir. Toplumun her kesiminin adalete erişebilmesi, tüm hak arama yollarının herkes için açık ve kullanılabilir olmasını gerektirir.¹⁵

ALTERNATİF UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YOLLARI KAVRAMI

Genel Olarak

Son yıllarda küresel ölçekte hemen her alanda gözlemlenen hızlı gelişim ve büyüme, uyuşmazlık sayısında da belirgin bir artışa yol açmıştır. Uyuşmazlıklar, adeta hızla büyüyen endüstrilerle paralel bir şekilde çoğalmış,¹⁶ çoğu zaman tüm tarafların sonuçlarından tatmin olmadığı, uzun süren ve yüksek maliyetler doğuran dava süreçleri ortaya çıkmıştır.¹⁷ Uyuşmazlık sayısındaki niceliksel artışa ek olarak, günümüzde hukukî ilişkilerin çeşitlenmesi ve çok katmanlı hâle gelmesi, uyuşmazlıkların niteliksel olarak da daha karmaşık bir yapıya bürünmesine neden olmuştur.

Mahkeme yargısında usule verilen önem, uzun süren yargılamalar, çok aşamalı başvuru yolları ve yüksek yargılama giderleri, yeni arayışları hızlandırmıştır. Bahsedilen yapısal ve teknik sebeplerin yanı sıra, uyuşmazlık içinde bulunan bireylerin süreçte yaşadığı gerilim, yıpranma ve çatışmanın derinleşmesi gibi psiko-sosyal sorunlar da dikkate değerdir. Dava süreçlerinin taraflar üzerinde yarattığı bu çok yönlü olumsuz etkiler, yalnızca hukuki değil, aynı zamanda toplumsal ve bireysel boyutlarıyla da alternatif çözümlerin gerekliliğini ortaya koymuştur. Daha hızlı, daha düşük maliyetli ve tarafların iletişimini esas alan alternatif uyuşmazlık çözüm yolları, söz konusu sorunlara bir yanıt olarak doğmuş ve uygulama alanı giderek genişlemiştir.¹⁸ Uyuşmazlıkların çözümü bakımından mahkeme yargısı giderek daha fazla zorluk içeren bir alan hâline gelmiştir. Bu gelişmeler, uyuşmazlıkların etkin, hızlı ve taraf menfaatlerini gözetken biçimde çözümlenmesinde mahkeme yargısının yetersiz kalabildiğini ortaya koymuş; alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının gerekliliğini ve önemini görünür hâle getirmiştir.

Uyuşmazlıkların dava konusu hâline gelmeden alternatif uyuşmazlık çözüm yolları aracılığıyla uzlaşma suretiyle çözümlenmesi mümkündür.¹⁹ Tarafları ortak bir paydada buluşturarak menfaat dengesini gözetken ve uzlaşmayı teşvik eden AUÇ süreçlerinin sonunda, her iki tarafın da makul ölçüde tatmin olduğu ve menfaatlerinin korunduğu bir çözüm ortaya çıkmakta; böylece alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının temelini oluşturan “kazan-kazan” ilkesi hayata geçirilmektedir.²⁰

AUÇ yollarında uygulanan süreçler, mahkeme yargısına kıyasla daha az resmî nitelik taşımaktadır.²¹ Kapsamlı yazılı belgeler, resmi prosedürler olmaksızın, esnek usul kurallarıyla taraflara sürece aktif biçimde katılma imkanı sunarak çözümü taraflar açısından daha cazip hâle getirmektedir.²² AUÇ yollarının diğer karakteristik özellikleri arasında, süreç sonunda uzlaşma sağlanamaması hâlinde taraflar açısından bağlayıcı olmayan öneri veya tavsiyelerde bulunulabilmesi ve yargı mercilerine başvurma haklarının saklı tutulması yer almaktadır. Bu yönüyle AUÇ yolları mahkemeye erişim hakkını ortadan kaldırmamakta, aksine taraflara yargısal çözümünden önce başvurulabilecek tamamlayıcı bir uyuşmazlık çözüm imkânı sunmaktadır.²³

Esasında tüm uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin -adlî süreçler de dâhil olmak üzere- altı temel adım üzerine kurulduğunu söylemek mümkündür.²⁴ AUÇ yolları, yapıları itibarıyla uyuşmazlığın çözümüne yönelik aşamaların uygulanmasında, mahkeme yargısına kıyasla daha etkili ve pratik bir işleyiş sunmaktadır. Bu nedenle, mücadelecî ve karşıtlık esasına dayalı uyuşmazlık çözüm yöntemleriyle bağlayıcı kararlar veren mahkemeler yerine, tarafların ortak iradeleri ile uzlaşmacı çözüm yollarına yönelmesi, uyuşmazlıkların giderilmesi açısından gerekli ve rasyonel bir tercih olarak ortaya çıkmaktadır.²⁵

¹⁵ ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C.I, s. 242.

¹⁶ Ersin ERDOĞAN, Nurbanu ERZURUMLU, “*Hukuk Uyuşmazlıklarında Türkiye’nin Arabuluculuk Tecrübesi ve Zorunlu Arabuluculuk Taslağı*”, *SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 2016, s.27; EKMEKÇİ/ ÖZEKES/ ATALI, s. 7.

¹⁷ YILMAZ, “*Uzlaşma*”, s. 844; EKMEKÇİ/ ÖZEKES/ ATALI, s. 7; DOĞAR, s. 4.

¹⁸ ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C.I, s. 238-240; YILMAZ, “*Uzlaşma*”, s. 845; Ejder YILMAZ, “*Usul Ekonomisi*”, *AÜHFD*, Yıl 2008, C.57, S.1, s. 262 dn. 52 (Usul Ekonomisi); YAZICI/ TAŞPOLAT TUĞSAVUL, s. 821; Mustafa Serdar ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C.II, Yetkin Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2016 (Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, C.II), s.809 vd.

¹⁹ YILMAZ, “*Usul Ekonomisi*”, s. 262 dn. 52; Mustafa ÖZBEK, “*Anayasal Hak ve Hürriyetler ile Yargılamaya Hâkim Olan İlkeler Işığında Arabuluculuk*” *Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı VI*, İzmir-Çeşme, 19-20 Ekim 2007, s. 113 (<https://tbbkitaplari.barobirlik.org.tr/Detay/medeni-usul-ve-icra-iflas-hukukculari-toplantisi-vi#kitapgoruntule>).

²⁰ EKMEKÇİ/ ÖZEKES/ ATALI, s. 6; TANRIVER, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri*, s.4; DOĞAR, s. 8.

²¹ EKMEKÇİ/ ÖZEKES/ ATALI, s. 6; DOĞAR, s. 7.

²² Scott BROWN, Christine CERVENAK, David FAIRMAN, *Alternative Dispute Resolution Practitioners Guide*, s.9, <https://www.agora-parl.org/sites/default/files/agora-documents/pnacb895.pdf>, S.E.T: 29.01.2026; YAZICI/ TAŞPOLAT TUĞSAVUL, s. 825.

²³ TANRIVER, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri*, s.11; Murat Serhat SARISÖZEN, *Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları Işığında Avukatlık Hukukunda Uzlaştırma*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010, s.11.

²⁴ Bunlar, hazırlık süreci, taraf düşüncelerinin öğrenilmesi, tarafların istekleri, seçenekler üretilmesi, değerlendirme ve anlaşmadır. Mustafa ÖZBEK, “*Eğitimde Müzakere ve Arabuluculuk Becerilerinin Kazanılması*”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Temmuz-Ağustos 2016, S.2-2, s.315-346.

²⁵ ÖZBEK, “*Yönerge*”, s. 187.

AUÇ yollarının ortaya çıkışı tarihsel olarak oldukça eski dönemlere dayanmakla birlikte, toplumsal, ekonomik ve hukuki ihtiyaçların gelişmesi sonucunda bu yöntemlerin yasal bir çerçeveye kavuşturulması ve etkin biçimde uygulanması görece yakın bir dönemde gerçekleşmiştir.²⁶ Toplumsal barışı sağlamak adına tarafların uyuşmazlığın çözüm sürecine kendi iradeleri ile katılmalarını sağlayan, uyuşmazlığı karşılıklı müzakere etmek suretiyle gidermelerine imkân tanıyan, gönüllülük temelli AUÇ yolları,²⁷ bu ihtiyacın neticesi olarak ülkemizde de çeşitli hukuk dalları bakımından yasal düzenlemelere konu edilmiş ve uygulamaya geçirilmiştir. Günümüzde yaygın olarak kullanılan AUÇ yolları; arabuluculuk, müzakere, kısa yargılama, tahkim, uzlaştırma, erken tarafsız değerlendirme, kamu denetçiliği gibi başlıklar altında toplanabilir.²⁸ Her bir yöntem, uyuşmazlığın niteliğine, tarafların ihtiyaç ve tercihlerine göre farklı avantajlar sunmaktadır.

Tarihi Süreç

AUÇ yolları her ne kadar hukuki literatüre son yıllarda girmiş olsa da geleneksel anlamda birçok kültür ve uygarlıkta farklı şekillerde uygulanmıştır.²⁹ Henüz devlet otoritesinin tanınmadığı zamanlardan başlamak üzere ihkak-ı hakkın zararlarını gören insanlık, barışçıl çözüm yollarından biri olan tahkimi, ilk yargı kuruluşu olarak geliştirmiştir.³⁰ Devam eden süreçte devlet yargısı oluşturulmuş, tahkim de bu yapının içinde tamamlayıcı unsur olarak bulunmaya devam etmiştir.

AUÇ yolları, İslâm ve Türk Hukukunda da ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Aile hukuku ihtilâflarında mahremiyeti daha iyi sağlayacağı ve aile birliğinin korunmasına daha yararlı olacağı düşüncesiyle, mahkeme yerine hakeme başvurulması, Kur'an-ı Kerim'de emredilmiştir. Bunun dışında borçlar, ticaret ve hatta ceza hukuku alanında hakem tayin etmenin yaygın uygulamalarından bahsedilebilir.³¹ Osmanlı Dönemi'nde -mahkeme kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla- yargıya intikal eden birçok ihtilâf da nihai olarak arabulucuların (muslihun) devreye girmesiyle, kadının karar vermesine gerek kalmadan çözülmüştür.³² Mecelle'de de tahkim düzenleme alanı bulmuştur.³³ Mecelle'de, tahkimin, hemen hemen günümüzdeki anlamıyla düzenlendiği görülmektedir. Kısacası arabuluculuk, tahkim ve uzlaştırma gibi alternatif uyuşmazlık çözüm yolları, tarihsel süreç içerisinde hemen tüm toplumlar da farklı biçimlerde uygulanmış ve köklü bir uyuşmazlık çözüm kültürü oluşturmuştur. Afrika'daki kabile toplumlarından Anadolu'ya, Avrupa'dan Çin'e kadar uzanan geniş bir coğrafyada, toplumlar kendi sosyal, kültürel ve hukuksal yapılarına uygun uzlaşma mekanizmaları geliştirerek pek çok uyuşmazlığı yargı dışı yollarla çözmeyi tercih etmişlerdir.

Modern hukukta Anglo-Sakson kökenli bir kurum olarak ortaya çıkan AUÇ yolları zamanla Kara Avrupası ülkelerinde de uygulama alanı bulmuştur.³⁴ Bu yöntemler, 1970'li yıllara kadar yaygın kullanılan yöntemler olmamakla birlikte, öncelikle hukuk sistemine paralel unsurlar barındırması nedeniyle Anglo-Sakson ülkelerinde başarıyla yayılmıştır.³⁵ Bu yöntemlerin uygulanması ile mahkemelerdeki tıkanıklığın azaldığı, daha hızlı, ucuz ve etkili bir uyuşmazlık çözümüne ulaşıldığı görülmüştür.³⁶ Seksenli yıllardan sonra tüm dünyada desteklenmekte olan alternatif uyuşmazlık çözümü (Alternative Disputes Resolution (ADR)) ile adalete erişimin iyileştirilmesi amaçlanmış ve yargı sistemlerinde reform yapmak isteyen devletler tarafından bu yollar resmi olarak desteklenmiştir. Ayrıca toplumda hukuki bilinci artırmak isteyen sivil toplum kuruluşları da AUÇ yollarını desteklemiştir.³⁷ Doksanlı

²⁶ ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C.I, s. 194; EKMEKÇİ/ ÖZEKES/ ATALI, s. 7; ÇİL, s. 25.

²⁷ ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C.I, s. 238; DOĞAR, s. 6.

²⁸ Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C.I; ILDIR, s. 78-114; TANRIVER, *Medenî Usûl*, s. 236-248; EKMEKÇİ/ ÖZEKES/ ATALI, s. 9-20; ÇİL, s. 23-35; DOĞAR, s. 34 vd.

²⁹ EKMEKÇİ/ ÖZEKES/ ATALI, s. 7; DOĞAR, s.17-20. Çin'de arabuluculuğun geçmişi Konfüçyüs'e kadar dayanır. Uzun yıllar boyunca Konfüçyüs'ün düşünce sistemi ve felsefesi doğrultusunda meseleler çözüme kavuşturulmuştur. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Seda ÖZMUMCU, *Uzak Doğu'da Arabuluculuk Anlayışı ile Türk Hukuk Sisteminde Arabuluculuk Kurumuna Genel Bir Bakış*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 25-63 (Uzak Doğu'da).

³⁰ Tarihi kaynaklarda Antik Yunan'da tahkimin, M.Ö. 7. yüzyıla kadar uzandığını görebilmekteyiz. Büyük İskender'in babası olan II. Philip'in (M.Ö 359-336), toprak uyuşmazlığından kaynaklı problemleri tahkim yoluyla çözdüğü ve neticede barış anlaşması imzalandığı bilinmektedir. Zamanla tahkime devlet yargısı teminatı verilmiş ve tahkim sonuçları kanunî güvenceye kavuşmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Muharrem BALCI, *İhtilâfların Çözüm Yolları ve Tahkim*, Danışman Yayınları, 1. Baskı Nisan 1999, s.40-42; Emrah FERTAHOĞLU, Gizem POYRAZ FERTAHOĞLU, *“Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolu Olarak Vergi ve Ceza Hukukunda Uzlaştırma: Karşılıklı Bir Analiz”*, *Vergi Dünyası Dergisi*, S. 1342, Şubat 2010, s.152, dn.14.

³¹ BALCI, s.19.

³² Osmanlı Devleti'nde kadı, günümüzdeki hâkimden çok bir arabulucu gibi tarafların uzlaşmasını sağlayan kişi konumundaydı. Öte yandan müftülerin hukukî ihtilâfın hallinde, zaman zaman hakem ve arabulucu rolünü oynadıkları görülmekteydi. Esnaf teşkilatlarında, yeniçeri bölüklerinde, aynı tarikat mensupları arasındaki ihtilâflarda, kâhya, kethüda, bölükbaşı, şeyh gibi isim ve unvanlara sahip yöneticilerin kendi mensuplarının ihtilâflarını çözmeye hususunda, zaman zaman hâkim veya hakem rolünü oynadıkları görülmektedir. Bütün bunlar tarihi kökleri hayli derinlere inmekte bulunan tahkim müessesesinin günümüz hukukî ihtilâflarında AUÇ yolu olarak sahip olduğu potansiyeli ortaya koymaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. BALCI, s.19.

³³ 1790. maddede “*Tahkim, hasmeynin husumet ve davalarını fasl için rızaları ile ahar kimseyi hâkim itti haz etmelerinden ibarettir.*” düzenlemesi bulunmaktadır. Günümüz Türkçesiyle madde, “*Tahkim, hasım olan iki tarafın, ihtilâflarının halli için kendi rızaları ile üçüncü bir kişiyi hüküm vermek üzere tayin etmelerinden ibarettir.*” şeklindedir. Ahmet AKGÜNDÜZ, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.: 15, s.173.

³⁴ Alper BULUR, “*Alternatif Çözüm Yöntemleri ve Arabuluculuk Yöntemi*” *AÜHFD*, Yıl 65, S 4, Güz 2007, s.30.

³⁵ Bu hukuk sisteminde bağımsız bir idari yargı düzeni yoktur. İdareye uygulanan hukuk ülkenin genelinde uygulanan genel hukuktur. Anglo-Sakson Hukuk Sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. GÖZLER, s.21. Çeşitli ülke hukuklarında AUÇ yollarının uygulaması hk. ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. DOĞAR, s. 21-34; ÖZMUMCU, *Uzak Doğu'da*.

³⁶ ÖZBEK, “*Yönerge*”, s.184.

³⁷ BROWN / CERVENAK / FAIRMAN, s.9.

yılların sonlarına gelindiğinde, bu yöntemler, dünya genelinde önemli ölçüde yaygınlaşmış ve birçok ülkede sistematik ve etkin biçimde uygulanmıştır.³⁸

Amerikan toplumunda, normal yargılama yöntemleri karşısında AUÇ yollarına (ADR) karşı eğilim 1960'lı yılların başlarında ortaya çıkmıştır.³⁹ 1970'li yıllardan itibaren bu eğilim artık ADR'ler hakkında ciddi soru ve tartışmalara dönüşmüştür; sonuçta ADR yollarının geleceği ve uygulamadaki etkileri üzerine çalışmalar yapılmaya başlanmış, bu metotlar klasik mahkeme yargısına ciddi bir alternatif olarak düşünülmüştür. Günümüzde, ABD'de, avukatların ADR ile çözdükleri uyuşmazlık sayısı dava yoluyla çözdüklerinden fazladır. ADR yöntemleri burada hukukun önemli bir parçası haline gelmiştir ve artık çok az uyuşmazlık dava yolu ile çözülmektedir.⁴⁰

İngiltere'de AUÇ yolları, 1990'dan itibaren ivme kazanmıştır.⁴¹ Geline nokta, İngiltere'de ADR'ye, mahkemeler tarafından aktif teşvik sağlanmakta; mahkeme bağlantılı arabuluculuk ve mahkeme dışı arabuluculuk uygulamaları yaygın biçimde kullanılmaktadır. Ayrıca, dünyanın pek çok yerinde İngiliz hukukçular, tahkim süreçlerinde hakemlik görevlerini üstlenerek uluslararası uyuşmazlık çözümünde etkin bir rol oynamaktadır.⁴²

Avrupa Birliği'nde⁴³ Yeşil Kitap'ın⁴⁴ yayınlanmasından sonra üye devletler için bir direktif hazırlanmıştır.⁴⁵ Üye devletlerin çoğu birbirini izleyen adımlarla AUÇ yöntemlerini teşvik eden yasaları kabul etmiş ve bu yasaların uygulanması için elverişli bir ortam oluşturmak, bu yolları yaygınlaştırmak ve güvence altına almak için yapısal çalışmalar yürütmüştür.

Günümüzde uzlaşma, hukuk sistemlerinde, giderek artan iş yüküne karşı alternatif bir çözüm olarak ve daha bilimsel şekilde ele alınmaya başlanmıştır.⁴⁶ Dünya üzerinde halen uyuşmazlıkların dostane biçimde çözümlenmesini amaçlayan AUÇ yollarından bir veya birkaçını birden uygulayan 160'tan fazla ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerin çoğunda, AUÇ yolları daha çok adli yargı uyuşmazlıklarında uygulanmaktadır. İdari uyuşmazlıklar yapı itibarıyla AUÇ yollarının kullanımına daha az elverişli olmakla birlikte, bu uyuşmazlıklar da yargı yoluna başvurulmadan ya da hüküm kesinleşmeden önce AUÇ yollarıyla çözülebilmektedir.⁴⁷ Böylece mahkemelerin iş yükü hafifletmekte ve uyuşmazlıkların kısa sürede çözüme ulaştırılması hukuki tatmin açısından olumlu neticeler vermektedir.⁴⁸

Olumlu ve Olumsuz Yönleri

Genel olarak AUÇ yollarının olumlu yönleri şu şekilde sıralanabilir:⁴⁹ Tarafların, AUÇ yollarına gönüllü olarak doğrudan katılmalarını, çözüm sürecinde egemen olmalarını ve ulaşılan çözümü benimseyerek uymalarını sağlar. Taraflar arasındaki dostane ilişkileri destekleyip kuvvetlendirir. Her iki tarafın da tatmin edilmesini amaçlayan kazan-kazan anlayışı hakimdir. Tarafların menfaat ve ihtiyaçlarına uygun çözümleri teşvik eder. Esnek ve ılımlı bir süreç olduğundan daha yaratıcı ve taraflara has çözümler ortaya konulabilir. Tarafların yargılama için harcadıkları gider ve zamanı azaltır. Süreç büyük ölçüde gizlidir. Uyuşmazlığın, sadece tarafları ilgilendiren boyutta yürütülmesi, gizliliğin korunmasına katkı sağlar. Uyuşmazlık konusu uzman kişilerce incelenebilir ve değerlendirilebilir. İdari uyuşmazlıklar, mahkeme yargısında, yalnızca hukuka uygunluk denetimine tabi olurken, bu yöntemlerde, hem hukuka uygunluk, hem de yerindelik denetimi mümkün hale gelir.

³⁸ YILMAZ, "Alternatif Yöntemler", s.553.

³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Seda ÖZMUMCU, "Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk Sistemine Genel Bir Bakış", İÜHFİM, C.LXXIV, S. 2, 2016, 807-842, s. 820-825; ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C.I, s. 249-254; DOĞAR, s. 21-24; YILMAZ, "Uzlaşma", s. 845.

⁴⁰ ABD'de ADR uygulaması hk. ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C.I, s. 357-363; ÖZBEK, "Yargılama Dışı Usuller I", s.103-105.

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C. I, s. 262-263; ÖZMUMCU, s. 815-817; DOĞAR, s. 24-29.

⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C.I, s. 364-374.

⁴³ Avrupa Birliği'ndeki gelişim süreci için bkz. ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZMUMCU, s. 809-811; ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C.I, s. 263-266; Mustafa ÖZBEK, "Avrupa Birliğinde Alternatif Uyuşmazlık Çözümü", *TBB Dergisi*, Sayı 68, 2007, s. 266-269 ("Alternatif").

⁴⁴ Yeşil Kitap, AUÇ yollarının sunduğu kolaylıkları topluma tanıtmakta ve AUÇ yolları konusunda üye devletlere, AB tarafından yapılan çalışmaları göstermekte, görüş ve tavsiyelerde bulunmaktadır. Yeşil Kitap hakkında geniş bilgi için bkz. "Medeni Hukukta ve Ticaret Hukukunda Uyuşmazlık Çözümüne İlişkin Alternatif Usuller Üzerine Yeşil Kitap", (Çev. Evrim ERİŞİR, Ceren TEKİN), *MİHDER*, 2008/1, S. 131-165; YILMAZ, "Alternatif Yöntemler", s.559; ÖZBEK, "Yönerge", s.205; DOĞAR, s. 34.

⁴⁵ Hakan PEKCANİTEZ, "Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanun Tasarısının Tanıtımı", *Medeni Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı VI*, İzmir-Çeşme, 19-20 Ekim 2007, s. 248 (<https://tbbkitaplari.barobirlik.org.tr/Detay/medeni-usul-ve-icra-iflas-hukukculari-toplantisi-vi#kitapgoruntule>).

⁴⁶ EKMEKÇİ/ ÖZEKES/ ATALI, s. 35-37; PEKCANİTEZ, s. 248.

⁴⁷ ERDOĞAN/ ERZURUMLU s.28.

⁴⁸ Bahtiyar AKYILMAZ, *İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 30. Yılında İdari Yargı Sempozyumu*, 09 Mart 2012, s.71 (<https://ankarabarosus.org.tr/serve/file/6b95a8c4-80d8-11eb-9d0c-10050145887d/idari-yargi-sempozyumu-9-mart-2012-ankara.pdf>).

⁴⁹ İLDIR, s. 61-64; ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C.I, s. 284-328; İLDIR, "Alternatif", s. 388-390; TANRIVER, *Medeni Usûl*, s. 234-235; TANRIVER, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, s. 28-29; ÇİL, s. 23-27; Haluk KONURALP, "Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri ve Bilirkişilik", *TBB Samsun Barosu Bilirkişilik Sempozyumu*, 9-10 Kasım 2001, 489-510, s. 501-503 (https://medya.barobirlik.org.tr/tbbkitaplari/TBBBooks/bilirkişilik_sempozyumu.pdf S.E.T.: 27.11.2025); TANRIVER, "Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları", s. 158-160; YILMAZ, "Alternatif Yöntemler", s. 560-563; Yaşın Gizem ERDOĞAN, "Alternatif Uyuşmazlık Çözümlerinin Hukuki Temelleri, Hak Arama Özgürlüğü ile İlişkisi, Olumlu ve Olumsuz Yönleri", *Hukuk Gündemi Dergisi*, 2009-2, 21-36, s. 33-35; DOĞAR, s. 9-15; TANRIVER, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri*, s.21-22.

Dolaylı yönden mahkemelerde giderek artan iş yükünün azaltılmasına yardımcı olur.⁵⁰ Topluma veya ihtilaflı tarafların aile hayatlarına zarar veren uyuşmazlıkların hızlı bir şekilde çözümünü sağlayarak daha fazla tatmin sağlar. Toplumu uyuşmazlıkların çözümünde şiddet ya da dava yolu yerine çözüm olabilecek usulleri denemeye teşvik eder. Böylece bozulan ilişkilerin onarılmasına ve geleceğe bakılmasına yardımcı olur.⁵¹

Birçok uyuşmazlık, tarafların bir araya gelerek doğrudan iletişim kurabilmeleri hâlinde daha kolay çözümlenebilmekte; en azından tarafların ortak bir zeminde müzakere edebilmesine ve karşılıklı empati geliştirebilmesine imkân tanımaktadır. Mahkeme yargısında ise taraflar, zaman darlığı, kendilerini ifade etmede yaşanan güçlükler ve yargılama makamının nihai kararı verecek üstün bir otorite olarak algılanmasının yarattığı psikolojik baskı gibi nedenlerle çoğu zaman taleplerini ve beklentilerini tam anlamıyla ortaya koyamamaktadır. Bu durum, yargılamanın başından itibaren bir memnuniyetsizlik ve güvensizlik duygusunun oluşmasına yol açabilmektedir. AUÇ yollarında ise sürecin merkezinde taraflar yer almakta; ilk sözü de son sözü de söyleyecek olan yine taraflar olmaktadır.

Sürecin her aşamasını serbestçe belirleyebileceklerini ve gerektiğinde müdahale edebileceklerini bilmeleri, tarafların daha başlangıç aşamasında tatmin olmalarını sağlamaktadır. Hakem, arabulucu veya uzlaştırmacı uyuşmazlığın çözümüne ilişkin şartları hazırlayan ve süreci kolaylaştıran üçüncü kişiler konumundadır. Yargıçlar gibi bağlayıcı bir hüküm vermedikleri için, taraflarca çekinilecek bir otorite olarak algılanmazlar. Eğitimli, sır saklama yükümlülüğüne sahip, alanında uzman, bağımsız, tarafsız ve objektif bu kişilerin, iletişim ve diyaloga en fazla ihtiyaç duyulan alanlardan biri olan hukuk alanında etkin biçimde kullanılması büyük önem taşımaktadır.

Genel olarak AUÇ yollarının sağladığı avantajlar konusunda yukarıda sayılanlar belirtilmekle birlikte, kanımızca en önemli avantajı, önemi gittikçe artan “onarıcı adalet” anlayışına olan katkısıdır. Bilindiği üzere onarıcı adalet anlayışında asıl amaç kişiyi cezalandırmak değil, zararı onarmaktır. AUÇ yolları (tahkim, uzlaştırma, arabuluculuk vb.) zararın giderilmesi sürecine mağduru, sanığı hatta toplumu dâhil ederek sonradan ortaya çıkabilecek zararları dahi önlemeyi hedefler, toplumsal ilişkilerin devamını sağlar.

AUÇ yollarının uygulanması, hukuk sistemine pek çok fayda sağlamakla birlikte bazı sakıncaları da beraberinde getirmektedir. Öncelikle, özel hukuk alanında AUÇ yollarının yalnızca tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri uyuşmazlıklarla sınırlı olması, bu yöntemlerin uygulama alanını önemli ölçüde daraltmaktadır.⁵²

İletişim ve uzlaşma konusunda yeterli bilincin oturmadığı toplumlarda bu mekanizmaların kendisinden beklenen etkiyi doğurması her zaman söz konusu olmayabilir. AUÇ yolları ancak karşılıklı iletişim ve diyalogla sorunların müzakere edilerek çözümlenebileceği bilincini taşıyan bireylerde olumlu sonuçlar doğurabilen yöntemlerdir. Taraflar arasında malî veya hukukî bir eşitsizliğin olması durumunda sürecin olumlu bir şekilde işlemesi ve iki tarafın da memnun olacağı bir çözüme ulaşılması zorlaşabilir. Gerçek uzlaşma zemini olmadığında güçlülerin zayıfları ezmesine dair bir endişe söz konusu olabilir. Başka bir ifadeyle güçlünün talepleri doğrultusunda yapılan görünüşte bir uzlaşma tehlikesi söz konusu olabilir.

AUÇ yolları taraflarca kötüye kullanılabilir. Hasım tarafı oyalamak veya onun dava açmasını engellemek için geciktirici bir taktik olarak kullanılabilir. Tarafların herhangi birinde uzlaşmaya varmak konusunda genel bir isteksizlik varsa, hangi aşamada olursa olsun süreç bir işlerlik kazanamayacaktır. Bu durum zaman kayıplarına sebep olabilir. Kimi zaman ise uyuşmazlığın tarafları, mahkeme yargısı dışındaki yöntemlere yönelmenin bir zayıflık göstergesi olabileceğinden çekinerek dava yoluna gitmeyi tercih edebilmektedir. Çözüm sürecine katkı sağlayan üçüncü kişiler bağımsız ve tarafsız olmalıdır. Aksi yönde en ufak bir tereddüt, tarafların hem AUÇ yoluna hem de uyuşmazlığın çözüleceğine yönelik inancını zayıflatabilir.

Kanun koyucu dezavantaja sebep olabilecek olumsuzlukların ortaya çıkmasını önlemeye yönelik çeşitli düzenlemeler öngörmüş ve bu uğurda önlemler almıştır.⁵³ Neticede hukuk yaşayan bir varlıktır. Elbette geçmişten beri var olan

⁵⁰ Bu durumun AUÇ yollarının uygulanmasının doğal bir sonucu olduğu hk. TANRIVER, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri**, s.13.

⁵¹ Anayasa Mahkemesi bir kararında, “...İş hukuku alanındaki uyuşmazlıkların olabildiğince hızlı bir şekilde, taraflarca müzakere edilmek suretiyle anlaşma sağlanarak çözümü, hem işçi hem de işveren lehine iş ilişkilerinin devamını sağlayabileceği gibi verimliliğin artmasına, çalışma barışının korunmasına ve ülke ekonomisinin olumlu yönde etkilenmesine de katkı sağlayabilir.” denilerek AUÇ yollarının ilişkileri onarıcı yönüne de değinilmiştir. AYM 11.07.2018 tarih, 2017/178 E. – 2018/82 K. sayılı kararı.

⁵² TANRIVER, *Medeni Usûl*, s. 235-236; ÖZBEK, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü**, C.I, s. 332-342; TANRIVER, **Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk**, s. 29-30; TANRIVER, “*Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları*”, s. 158-160; SARISÖZEN, s.146-157; YILMAZ, “*Alternatif Yöntemler*”, s. 563-565; ERDOĞAN, s. 35-36. AUÇ yollarına getirilen eleştiriler hk. ayrıca bkz. Elif Kısmet KEKEÇ, **Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler**, Adalet Yayınevi, 3. Baskı, Ankara, 2016, s. 14 vd.; DOĞAR, s. 15-17; TANRIVER, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri**, s.22-23.

⁵³ HUAK m. 9/2, 9/4. Ayrıca Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü’nün hazırladığı ve Arabuluculuk Kurulu tarafından kabul edilen Türkiye Arabulucular Etik Kuralları m.5/8 (<https://adb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/13032023103745T%C3%BCrkiye%20%20Arabulucular%20%20Etik%20Kurallar%C4%B1.pdf>) S.E.T: 20.12.2025.

AUÇ yolları kanun koyucu tarafından nasıl yasal bir zemine bağlandı ve günün şartlarına göre güncellendi ise zaman içinde gelişmeye açık yönler yeni düzenlemelerle güncellenebilecektir.

TÜRK HUKUKUNDA ALTERNATİF UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YOLLARI

Ülkemizde adalet hizmetlerinin etkinliğinin artırılması için öncelikle mahkemelerin iş yükünün hafifletilmesinin zorunlu olduğu gerçeği, siyasi ve hukuki çevreler tarafından kabul edilmektedir. Bu bağlamda AUÇ yolları adalet reformu çalışmaları kapsamında, adalet hizmetlerinin etkinliğinin artırılması için alınacak tedbirler arasında önemli bir yer işgal etmektedir. Yargı dışı uyuşmazlık çözüm yolları olarak da adlandırılan bu yöntemlerin temel amacı, daha etkili ve verimli bir hukuk sisteminin tesis edilmesidir (extra-judicial dispute resolution proceedings). Bu kapsamda, mahkemelerin iş yükünün azaltılması ve uyuşmazlıkların daha hızlı, etkin ve tarafları tatmin edici biçimde çözüme kavuşturulması öncelikli hedefler arasında yer almaktadır.⁵⁴ Söz konusu hedefler gerçekleştirilirken, devlete ait mutlak yargı yetkisine zarar verilmemesi esası korunmakta; bununla birlikte uyuşmazlıkların daha basit, daha az maliyetli ve erişilebilir yöntemlerle çözülmesi amaçlanmaktadır.⁵⁵

Türk kamu düzenine aykırılık oluşturmadığı sürece AUÇ yollarının hukukumuzda uygulanmasının önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Nitekim geçmişten beri ülkemizde mahkeme içi AUÇ yollarına ilişkin çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır.⁵⁶ Ancak 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu (HUAK)⁵⁷ kabul edilene kadar bu hükümlerin etkin biçimde uygulandığı ve kurumsallaştığı da söylenemez.⁵⁸ HUAK yanında çeşitli mahkeme dışı AUÇ yollarına etkinlik kazandırılması amacıyla Türk maddi ve usul hukuku mevzuatında çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.⁵⁹ Özellikle arabuluculuk, uzlaştırma ve tahkim ülkemizde düzenleme alanı bulmuş ve daha yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Arabuluculuk ilk olarak HUAK ile kurumsal biçimde düzenlenmiştir. Tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri özel hukuk uyuşmazlıklarında ihtiyari arabuluculuk imkânı sunulmuştur. Daha sonra HUAK ve diğer bazı kanunlarda yapılan düzenlemeler ile çeşitli uyuşmazlıklar bakımından dava şartı arabuluculuk mevzuatımıza girmiştir.

Hukuk uyuşmazlıklarının arabuluculuk yoluyla çözülmesinde uygulanacak usul ve esasları düzenleyen temel kanun niteliğindeki 6325 sayılı HUAK ve idarenin taraf olduğu kimi uyuşmazlıkların sulh yoluyla çözümünü öngören 659 sayılı Genel Bütçe Kapsamındaki Kamu İdareleri ve Özel Bütçeli İdarelerde Hukuk Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararname⁶⁰ başlıca önemli düzenlemelerdir. Yine idare hukukunda⁶¹, vergi hukukunda⁶², toplu iş hukukunda⁶³, aile hukukunda⁶⁴ ve avukatlık hukukunda⁶⁵ AUÇ yollarına ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Hatta kamu düzeninin korunduğu ve kamu yararının en yoğun şekilde gözetildiği alanlardan biri olan ceza hukukunda dahi uzlaştırma kurumu düzenleme altına alınmış ve uygulamaya geçirilmiştir.⁶⁶ Tahkim⁶⁷, ihtiyari olarak özel hukuk uyuşmazlıkları bakımından Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun⁶⁸ onbirinci

⁵⁴ ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C.I, s.149.

⁵⁵ Musa TOPRAK, *Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Mevzuatı*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları. No: 254, 2014, Ankara.

⁵⁶ Köy Kanunu m.5; Mülga Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 494-499, 622-624; Aile Mahkemeleri Kanunu m.5; Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 137,140,320; Avukatlık Kanunu m.35/A. Çeşitli hukuk dallarındaki alternatif uyuşmazlık çözüm yollarına dair ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C.II.

⁵⁷ RG: 22.06.2012, S. 28331. Kanunlaşma sürecine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. YAZICI/ TAŞPOLAT TUĞSAVUL, s. 834 vd.

⁵⁸ YAZICI/ TAŞPOLAT TUĞSAVUL, s. 829.

⁵⁹ YAZICI/ TAŞPOLAT TUĞSAVUL, s. 826-831; Süha TANRIVER, "Hukuk Yargısının Temel Sorunları ve Bu Bağlamda Alınması Gereken Temel Önlemler", *Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi Belgesi Gölgesinde Yargı Reformu Sempozyumu*, 18-20 Haziran 2008, Ankara, s.219 (<https://tbbkitaplari.barobirlik.org.tr/Detay/adalet-bakanligi-yargi-reformu-stratejisi-belgesi-golgesinde-yargi-reformu#kitapgoruntule>) S.E.T.: 19.12.2025.

⁶⁰ RG: 02.11.2011, S. 28103. Bugün HUAK'a göre idarenin özel hukuktan doğan uyuşmazlıkları arabuluculuğa elverişli kabul edilmektedir. İdarenin kamu gücünü kullanarak gerçekleştirdiği idare hukukuna tabi uyuşmazlıklara ilişkin yasal bir düzenleme bulunmamakla birlikte bazı alanlarda belli tasniflere tabi tutulmak kaydı ile arabuluculuğun mümkün olduğu yönünde ayrıca bkz. Atıla ERKAL, "Türk, Alman ve İsviçre İdare Hukukunda Arabuluculuk", *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Y.: 2022, C.:12, S.:1, 39-66.

⁶¹ İdari Yargılama Usulü Kanunu m.13. Geniş bilgi için bkz. ERKAL, s. 46-47.

⁶² 213 sayılı Vergi Usul Kanunu Ek m. 1-12 ve bu hükümlere dayandırılarak çıkartılan Uzlaşma Yönetmeliği (RG: 03.02.1999, S. 23600), Tarhiyat Öncesi Uzlaşma Yönetmeliği (RG: 31.10.2011, S. 28101) ve Mahalli İdareler Uzlaşma Yönetmeliği (RG: 01.08.2003, S. 25186).

⁶³ 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu m. 50, 52.

⁶⁴ 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun m. 6, 7.

⁶⁵ 1136 sayılı Avukatlık Kanunu m. 35/A.

⁶⁶ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu m. 253-256.

⁶⁷ Tahkimin bir AUÇ yolu olup olmadığı doktrinde tartışmalıdır. Bir görüş tahkimi AUÇ yolu olarak kabul etmektedir. Bu görüş için bkz. ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C.I, s. 211-213; YILMAZ, "Uzlaşma", s. 846; ÖZBEK, "Adaletle Ulaşma", s. 142. Bir diğer görüş ise tahkimde bir yargılama yapılması ve bağlayıcı karar alınması da dikkate alınarak tahkimin bir AUÇ yolu olmadığı ancak mahkeme yargısına yakın/ikame bir uyuşmazlık çözüm yöntemi olduğu görüşündedir. Bu görüş için bkz. ILDIR, s. 27,58; TANRIVER, *Medenî Usûl*, s. 336; EKMEKÇİ/ ÖZEKES/ ATALI, s. 10; KEKEÇ, s. 22; TANRIVER, "Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları", s. 171; TANRIVER, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri*, s.18-19; ÇİL, s. 35.

⁶⁸ 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 407-444.

kısımında, zorunlu olarak ise çeşitli özel kanunlarda düzenlenmiştir.⁶⁹ Bunun yanında iş hukuku⁷⁰, ticaret hukuku⁷¹ ve tüketici hukuku⁷² alanındaki uyuşmazlıklarda dava şartı arabuluculuk düzenlemeleri bulunmaktadır.

Ülkemizde alternatif uyuşmazlık çözümü konusunda geliştirilen çalışmalar neticesinde AUÇ yollarının her geçen gün istenilen seviyeye yaklaştığını söylemek mümkündür.⁷³ Arabuluculuk başta olmak üzere AUÇ yollarının mevzuata dahil edilmesi, devlet tarafından yoğun biçimde desteklenmesi ve hızlıca uygulanmaya başlanması karşısında bu yolların mahkeme yargısına bir alternatif olarak getirildiği ve böylelikle mahkeme yargısının ortadan kaldırılmak istendiği yönünde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu husus doktrinde sıkça tartışılmış⁷⁴ olmakla birlikte, bugün artık AUÇ yollarının mahkeme yargısına bir seçenek/ikâme olmadığı, dolayısıyla mahkeme yargısıyla rekabet içinde olmadığı, çoğunlukla kabul edilmektedir.⁷⁵ Günümüzde “alternatif yol” dan anlaşılması gereken yargılamanın yerine konacak yöntemler değil, “dava yoluna eklenen çözüm seçenekleri” olarak düşünülmektedir.⁷⁶ Bu yöntemler; yargılamayı yalınlaştıran yöntemler olarak yargıya değil, mahkemelerde verilen kararların şekline bir alternatiftir.⁷⁷ Yine bu yöntemler yargının karşısında değil, yanında yer alan yöntemlerdir.⁷⁸ Öyle ki, bazı AUÇ yolları mahkeme yargılaması içinde bir aşama olarak da uygulanmaktadır.⁷⁹ Anayasa Mahkemesi de AUÇ yolları kavramını tanımlarken bu özelliklerinden yola çıkmıştır.⁸⁰

HAK ARAMA ÖZGÜRLÜĞÜ

Hak arama özgürlüğü terminolojik olarak bünyesinde oldukça önemli kavramları barındırmaktadır. Hukuki açıdan pozitif hukuk tarafından tanınmış hakların usulî güvencesi⁸¹ olarak ifade edebileceğimiz hak arama özgürlüğü, genel anlamda bir hakkın ileri sürülebilmesine imkân tanıyan her türlü yolu kapsayan geniş bir kavramdır. Hakkın varlığının iddia edilmesine yönelik olarak başvuru her yöntem ve gerçekleştirilen her girişim, bu kavram çerçevesinde değerlendirilebilir.⁸² Bu yollar hukuki nitelikte olabileceği gibi, güce dayalı ya da farklı davranış biçimlerinin sergilenmesi suretiyle ortaya çıkan ve hukuk dışı olarak nitelendirilebilecek bazı usuller (grev, lokavt, sivil itaatsizlik, sembolik nitelikte olması ve protesto sınırlarını aşmaması kaydıyla açlık grevi gibi) de olabilir.⁸³ Bununla birlikte, çağdaş hukuk sistemlerinde yasaklanan “ihkak-ı hak” ilkesi gereğince, bireylerin ihlale uğrayan haklarını korumak amacıyla devlet organlarına başvurmaları, meşru ve kabul edilebilir hak arama yolları arasında yer almaktadır.

Hak arama özgürlüğü, anayasada ve yasalarda düzenlenen diğer bütün hakları korumayı amaçlar ve bu koruma için gerekli olan yolları gösterir.⁸⁴ Hakları ihlal edilen bireyler, ihlalin durdurulması ve olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması amacıyla yetkili makamlara müracaatta bulunabilir.⁸⁵ Hak arama faaliyeti idareye, yasama meclisine ve yargı makamlarına başvurmak suretiyle idari, siyasi ve yargısal olarak kullanılabilir. Hak arama yollarının en tipik

⁶⁹ Çeşitli kanunlarla getirilen zorunlu tahkim düzenlemeleri için ayrıca bkz. TANRIVER, **Medenî Usûl**, s. 333-335; DOĞAR, s. 130-133.

⁷⁰ 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu m. 3.

⁷¹ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu m. 5/A

⁷² 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun m. 73/A, 77/A.

⁷³ ÖZBEK, “Çok Seçenekli Adliyeler”, s. 505.

⁷⁴ Tartışma büyük oranda kavramda kullanılan “alternatif” kelimesi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu kelime ile AUÇ yollarının mahkeme yargısının yerini almayı amaçladığı, dava yoluna seçimlik yollar getirilmek istendiği, devletin yargı erkine müdahale edilmek istendiği tartışılmıştır. Bu kapsamda “alternatif” ibaresi yerine “dostane” ibaresinin kullanılmasının, kelimeye yüklenen olumsuz anlamı bertaraf edebileceği düşüncesi de bulunmaktadır. TANRIVER, s. 28; ÖZBEK, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü**, C.I, s.199; TANRIVER, **Medenî Usûl**, s. 234; ÇİL, s. 24; TANRIVER, “*Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında*”, s. 155.

⁷⁵ İLDIR, s. 26 vd.; TANRIVER, **Medenî Usûl**, s. 233; ÖZBEK, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü**, C.I, s.198-202; TANRIVER, s. 28; EKMEKÇİ/ ÖZEKES/ ATALI, s. 7,8; KEKEÇ, s. 13; DOĞAR, s. 34; TANRIVER, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri**, s.14; ÇİL, s. 25; YAZICI/ TAŞPOLAT TUĞSAVUL, s. 822; ÖZMUMCU, s. 826.

⁷⁶ ÖZBEK, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü**, C.I, s. 199, 200.

⁷⁷ SARISÖZEN, s.5-6.

⁷⁸ ÖZBEK, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü**, C. I, s. 202, 204.

⁷⁹ Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 37/1, 140 ve 320. maddelerinde hâkime ön inceleme aşamasında tarafları mahkeme içi sulh ve arabuluculuğa teşvik etme, bu AUÇ yolları hakkında aydınlatma, bu yollara başvuru konusunda sonuç alınabileceği kanaati varsa bunun için süre verme yükümlülüğü mevcuttur. 4787 sayılı Kanun’un 6.maddesinde aile mahkemelerine evlilik birliğinden doğan yükümlülükleri konusunda eşleri uzlaştırmak görevi yüklenmiştir.

⁸⁰ AYM, 10.07.2013 tarih, 2012/94 E. ve 2013/89 K. sayılı kararında; “*alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri, uyuşmazlıkların çözümünde yargısal yolların yanında yer alan ve tarafların istemleri halinde işlerlik kazanan, esas itibarıyla ilişkilerin koparılmadan sürdürülmesini ve adil bir karardan ziyade, her iki tarafı da tatmin edici bir çözüme ulaşılmasını hedefleyen yöntemler bütünüdür. Bir başka ifadeyle, alternatif uyuşmazlık çözümleri, Devlete ait olan yargı yetkisinin mutlak egemenliğine zarar vermeden işlerlik kazanan ve uygulama alanı bulan ek yöntemler bütünü*” olarak tanımlanmıştır. (RG: 25.01.2014, S. 28893).

⁸¹ İbrahim Özden KABOĞLU, **Özgürlükler Hukuku**, Alfa Yayıncılık., 4. Baskı, İstanbul 1998, s. 86.

⁸² Anayasa Mahkemesi 19.09.1991 tarihli, 1991/2 E., 1991/30 K. sayılı kararında hak arama özgürlüğüne ilişkin şu ifadelerde bulunmuştur: “*İnsanlık yaşaması yadsınamaz bir yeri olan hak arama özgürlüğü, toplumsal barışı güçlendiren dayanaklardan biri olmakla birlikte, bireyin adaleti bulma, hakkı olanı elde etme ve haksızlığı giderme uğraşının uygar yöntemidir. İnsan varlığını soyut ve somut değerleriyle koruyup geliştirmek amacıyla hukuksal olanakları kapsamlı biçimde sağlama, bu konuda tüm yollardan yararlanma hakkını içeren hak arama özgürlüğü, hukuk devletinin başlıca ölçütlerinden, demokrasinin en çağdaş gereklerinden, vazgeçilmez koşullarından biridir.*”. Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Y.1992, C.1, S.28, s. 116,117, S.E.T: 23.12.2025.

⁸³ Ahmet TAŞKIN, “*Açlık Grevleri ve Hak Arama Hürriyeti*”, A.Ü.E.H.F.D, C.VII, Sayı:3-4 Aralık 2003, s.518.

⁸⁴ KABOĞLU, s.36; N. Tuğçe BAHADIR, **Hak Arama Hürriyeti Perspektifinden Arabuluculuk**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 38.

⁸⁵ Cengiz GÜL / Fatih BİRTEK, “*Hak Arama Özgürlüğü ve Türk Pozitif Hukukunda Yargı Yolu Kapalı İşlemler*”, **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.2, 2007, S.1-2, s.6-7; BAHADIR, s. 22.

görünümü, kişinin dava açması ve kendisine karşı açılmış davada savunma yapabilmesidir. Herkesin yargı mercilerine başvurma hakkının bulunması, iddialarını dile getirebilmesi ya da savunma hakkını kullanabilmesi uyumsuzluğun etkili bir şekilde karara bağlanmasını isteyebilmesi, bu hakkın özünü oluşturmaktadır.⁸⁶

Hukukun kişilere tanıdığı yetki olan hakların yasalarda veya anayasalarda bulunması yeterli olmayıp, bunların fiilen kişiler tarafından etkin biçimde kullanılabilmesi de gerekir. Bir hakkın gerçek anlamda varlığından söz edebilmek için kişilere hakkı elde etme ve ihlallere karşı koruma hürriyeti tanınmalıdır.

Mevzuat İtibariyle

Hak arama özgürlüğünün temelinde, hakları ihlale uğrayan bireylerin söz konusu ihlalin önlenmesi, devam eden ihlalin durdurulması, sona erdirilmesi veya ortaya çıkan zararın telafi edilmesi amacıyla yargı organlarına başvurma imkânı bulunmaktadır. Devlet, vatandaşlarının, hak arama özgürlüğünü etkin biçimde kullanabilmelerini teminen, yargı mekanizmalarını erişilebilir, etkili ve işlevsel bir şekilde tesis etmek ve sürdürmekle yükümlüdür.⁸⁷ Nitekim AİHM birçok kararında hak arama özgürlüğü konusunda devlete pozitif ödevler yüklemiştir.⁸⁸

Hak arama özgürlüğü, uluslararası insan hakları belgelerinde de temel bir hak olarak güvence altına alınmıştır. Nitekim İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 8. maddesinde, "*Herkesin anayasa veya yasayla tanımlanmış temel haklarını çiğneyen eylemlere karşı, yetkili ulusal mahkemeler eliyle etkin bir yargı yoluna başvurma hakkı vardır.*"⁸⁹ hükmüne yer verilerek hak arama özgürlüğü açıkça tanımlanmıştır. Benzer şekilde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 13. maddesi, "*Hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkes, ulusal bir makama başvurma hakkına sahiptir.*"⁹⁰ düzenlemesiyle etkin başvuru hakkını güvence altına almıştır.

Bunun yanında AİHS'nin 6. maddesi, adil yargılanma hakkı kapsamında mahkemeye erişim hakkını da güvence altına almakta; bireylerin medeni hak ve yükümlülüklerine ilişkin uyumsuzluklar ile cezai isnatların bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, makul süre içinde ve hakkaniyete uygun şekilde karara bağlanmasını talep edebilme imkânını tanımaktadır. AİHS m.6, hak arama özgürlüğünün usulî boyutunu oluşturarak, söz konusu özgürlüğün etkin ve anlamlı biçimde kullanılmasının temel güvencelerinden birini teşkil etmektedir.

Türk hukukunda hak arama özgürlüğü, Ay. m. 36⁹¹ ve Ay. m. 40⁹² sivil ve siyasi haklar kategorisinde düzenlenmiştir. Bu bağlamda Anayasamızın 36.maddesi hak arama özgürlüğünü yargı yolu üzerinden göstererek hak arama özgürlüğünün sadece bir yönünü ifade ederken, 40. madde ise söz konusu özgürlüğe daha geniş bir açılım getirerek idarî başvuruları da bu kapsama dahil etmektedir. Şüphesiz hak arama faaliyetinin yargı yoluna başvurmak suretiyle gerçekleştirilmesi karşımıza sıkça çıkan bir durumdur. Ancak hak arama özgürlüğünü sadece bu şekilde anlamak ve yargısal başvuru yoluna hasretmek, bu özgürlüğün alanını daraltacaktır. Bu yüzden hak arama özgürlüğünü pozitif hukukça tanınan hakların korunmasını sağlamak üzere yetkili makama başvurma, bu makamı harekete geçirmeye ilişkin her türlü yol olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. Nihayet Ay. m. 74⁹³ ile yasama organına yapılacak siyasi başvurular da hak arama özgürlüğü kapsamında düzenlenmiştir.

Bu bakımdan idari makamlara ve TBMM'ye dilekçe ile yapılan her türlü başvuru ile mahkemelerde davalı veya davacı olarak bulunmak, bu özgürlüğün ayrı görünümleridir. Bu düzenlemelerin ışığında hak arama özgürlüğünün mahkemeye müracaat etmekle sınırlı olmadığı; ihlalin durdurulması ve olumsuz etkilerinin giderilmesi amaçlarını gerçekleştirebilmek için idari makamlara ve yasama organına yapılacak başvuruların da hak arama özgürlüğü kapsamında yer aldığı anlaşılmaktadır.⁹⁴ Lâfzî olarak değerlendirildiğinde, "hak arama özgürlüğü" ifadesinin bünyesinde bir "hak" kavramını barındırdığı görülmektedir. Ancak burada kullanılan "hak" kavramı, dar anlamda yalnızca anayasal hakları değil; geniş anlamda hukuken korunmaya değer menfaatleri ve subjektif hakları da kapsamaktadır.⁹⁵

⁸⁶ Abdullah ÇELİK, "Adil Yargılanma Hakkı Rehberi" **Anayasa Mahkemesi Araştırma ve İçtihat Birimi (Ar-İç)** s. 29-30. S.E.T: 20.01.2026. https://www.anayasa.gov.tr/files/bireyselbasvuru/adil_yargılanma.pdf.

⁸⁷ Ejder YILMAZ, "Hukuk Davaları Bakımından Adalet Hizmetlerinin İhtiyacı ve Yapılması Gerekenler", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. M. Şakir Berki'ye Armağan)**, Y: 1996, C: 5, S:1-2, 55-76, s. 57 ("Adalet Hizmetleri").

⁸⁸ GÜL / BİRTEK, "Yargı Yolu Kapalı İşlemler", s.6-7; BAHADIR, s. 63.

⁸⁹ <https://www.hsk.gov.tr/ekleniler/dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>, S.E.T. 25.12.2025.

⁹⁰ <https://www.yargitay.gov.tr/documents/AIHM.pdf>, S.E.T. 25.12.2025.

⁹¹ Anayasa m. 36: "Herkes meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir. Hiçbir mahkeme görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz.". Karşılaştırmalı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1982 – 2017, Seçkin Yayınları, Ankara, 2021.

⁹² Anayasa m.40: "Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.". Karşılaştırmalı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.

⁹³ Anayasa m.74: "Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında yetkili makamlara ve TBMM'ye yazı ile başvurma hakkına sahiptir.". Karşılaştırmalı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.

⁹⁴ GÜL / BİRTEK, s.6-7.

⁹⁵ İsmail KÖKÜSARI, "Hak Arama Özgürlüğü ve 2010 Anayasa Değişiklikleri", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XV, Y. 2011, S. 1, s.163.

Adalete Etkin Erişim ve Makul Süre Yönünden

İHEB, AİHS ve Anayasamızın ilgili maddeleri ışığında birçok temel hak ve hürriyetlerin de temel taşı oluşturan hak arama özgürlüğünü üç başlık altında toplamak mümkündür.⁹⁶

- 1- Etkin yargı yolu olanağının resmi makamlar tarafından sağlanması,
- 2- Yargı yolu hakkının güvence altına alınması ve yargı yolu olanaklarının geliştirilmesi,
- 3- Bu mekanizmalar yoluyla elde edilen hakkın yetkili makamlar tarafından yerine getirilmesinin sağlanması.

Hak arama hürriyeti, yalnızca hukuki korunmayı değil, aynı zamanda adalete etkin erişimi de kapsayan üst bir kavram niteliğindedir. Bu çerçevede birey, ihlal edilen menfaat ve haklarının korunmasına yönelik olarak devlete yönelteceği hukuki korunma talebinin yanı sıra, adalete etkin bir biçimde erişme hakkına da sahiptir.⁹⁷ Adalete erişim kavramı ise yalnızca yargı mercilerine başvurma imkânını değil; uyuşmazlığın taraflarının mahkeme yargısı dışında alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine erişebilmesini, uyuşmazlığın hangi yöntemle çözüleceğine serbestçe karar verebilmesini ve bu yöntemleri fiilen deneyebilmesini de kapsamaktadır. Dolayısıyla devlet, bireylerin mahkeme yargısına erişimini sağlamakla yetinmeyip, alternatif uyuşmazlık çözüm yollarına erişimi ve bu yolların etkin biçimde kullanılabilmesini temin etmekle de yükümlüdür.⁹⁸

Avrupa Birliği'nin benimsediği genel anlayışa göre AUÇ yolları kamu düzeni ve adil yargılanma hakkı ile doğrudan ilişki içerisindedir. Özellikle hak arama özgürlüğünün etkin biçimde sağlanması bakımından bu yöntemlerin bireylerin adalete erişimini kolaylaştıran ve yargısal korumayı tamamlayan araçlar olarak doğrudan etkide bulunduğu kabul edilmektedir.⁹⁹ Avrupa Birliği hukukunda da hak arama hürriyeti, "adalete erişim" başlığı altında ele alınmaktadır. Bu bağlamda Avrupa Birliği'nin temel amaçlarından biri, Birlik genelinde bir adalet alanı oluşturmak; özellikle bireylerin adalete daha kolay ve etkin biçimde erişimini (access to justice) sağlamaktır.¹⁰⁰

Hak arama özgürlüğünün etkin biçimde gerçekleştirilmesi bakımından mahkemelerin uyuşmazlıkları mümkün olan en kısa sürede ve en az giderle sonuçlandırmaları büyük önem taşımaktadır.¹⁰¹ AİHS m. 6¹⁰², Ay. m. 141/4 ve 36 "adil yargılanma hakkının" bir unsuru olan, "makul sürede yargılanma hakkını" güvence altına almıştır. Buna göre yargılanmanın makul sürede yapılması kişiler için bir hak, mahkemeler için ise bir ödevdir.¹⁰³ Ay. m.141/4'e göre, "*Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir.*"¹⁰⁴ Ayrıca kanun, hâkimi, tahkikat ve yargılamanın mümkün olduğu ölçüde hızlı ve intizamlı biçimde gerçekleştirilmesine ve böylelikle tarafların gereksiz yere zaman ve para kaybına uğramamalarına dikkat etmekle açıkça ödevli kılınmıştır.¹⁰⁵ Bu temel düzenlemeler, adalete erişim hakkının etkin biçimde korunabilmesi amacıyla, hızlı ve düşük maliyetli bir yargılama sürecinin oluşturulması konusunda devlete ve yargı organlarına önemli görevler yüklemektedir.

Anayasa Mahkemesi davaların hızlı ve en az giderle görülmesine, uygulamadaki hataların giderilmesine, adalet hizmetlerinin hızlandırılmasına ilişkin önlemler alınarak yargılamanın etkinliğinin sağlanmasını hak arama özgürlüğü ve hukuk devletinin bir gereği olarak görmektedir.¹⁰⁶ Yargılamada makul süreye riayet edilmesi, hak arama özgürlüğünün etkin kullanımı için yadsınamaz bir gerekliliktir. Ayrıca temel hak ve özgürlüklerden olan hak arama özgürlüğünün etkin kullanımının sağlanması, diğer haklardan gerektiği şekilde yararlanmanın ve bunların korunmasının da en etkili güvencelerindendir.¹⁰⁷ Yargılama süresinin makul olup olmadığı somut olayın özelliklerine

⁹⁶ GÜL / BİRTEK, s. 9.

⁹⁷ EKMEKÇİ/ ÖZEKES/ ATALI, s. 20 vd.; BAHADIR, s. 49.

⁹⁸ ILDIR, s. 47; EKMEKÇİ/ ÖZEKES/ ATALI, s. 21; KEKEÇ, s. 75 vd.

⁹⁹ SARISÖZEN, s.13; BAHADIR, s. 64.

¹⁰⁰ ÖZBEK, "Yönerge", s.198.

¹⁰¹ YILMAZ, "Adalet Hizmetleri", s. 56; ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C.II, s. 811. Medenî yargılamada "usul ekonomisi ilkesi"nin öğelerinden olan hızlilik ve ucuzluk AİHS'de makul sürede yargılanma hakkı olarak düzenlenmektedir. YILMAZ, "Usul Ekonomisi", s. 264. Öğeler hk. ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. YILMAZ, "Usul Ekonomisi", s. 257 vd.

¹⁰² AİHS'nin "Adil yargılanma hakkı" kenar başlıklı 6. maddesinin ilgili kısmı şöyledir: "*Herkes medeni hak ve yükümlülükleri ile ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda karar verecek olan, kanunla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini isteme hakkına sahiptir.*" <https://www.yargitay.gov.tr/documents/AIHM.pdf>, S.E.T. 25.12.2025.

¹⁰³ Halil KALABALIK, *İnsan Hakları Hukuku*, Seçkin Yayınları, 3. Baskı, Ocak 2013, s.508; YILMAZ, "Adalet Hizmetleri", s. 57; YILMAZ, "Usul Ekonomisi", s. 250.

¹⁰⁴ Karşılaştırmalı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.

¹⁰⁵ HMK m.30; Aile Mahkemeleri Kanunu m.7. Süha TANRIVER, "Hukuk Yargısı (Medenî Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı", *TBB Dergisi*, S. 53, 2004, s.199.

¹⁰⁶ Anayasa Mahkemesi'nin 07.02.1995 tarih, 1994/81 E., 1995/5 K. sayılı kararı, s. 38, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/1995/5>, S.E.T: 23.12.2025.

¹⁰⁷ Anayasa Mahkemesi'nin 28.03.2002 tarih, 2001/5 E., 2002/42 K. sayılı kararı, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2002/42>, S.E.T.23.12.2025.

(davanın karmaşıklığı, delillerin açıklığı, sanığın tutuklu olup olmaması, tarafların veya yetkililerin sürelerin uzamasında kusuru olup olmadığı) göre belirlenmektedir.

Makul sürede sonuçlandırılmaması sebebiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde (AİHM) ihlâl kararı verilen birçok dava bulunmaktadır. Türkiye'den AİHM'e yapılan bireysel başvuruların büyük bir kısmı ceza adaletine ilişkin olup, bunların ciddi bir kısmı adil yargılanma hakkının ihlalini konu edinmektedir. Adil yargılanma hakkının ihlaline, savunma haklarının yetersizliği ya da makul sürede yargılanma hakkının ihlali gerekçe gösterilmektedir.¹⁰⁸

İç hukukumuzda Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvurularda da yoğun olarak makul sürede yargılanma hakkının ihlali gerekçe gösterilmektedir. Anayasa Mahkemesi de Ay. m.36 uyarınca inceleme yaptığı birçok kararında, ilgili hükmü AİHS m. 6 ve AİHM içtihatları ışığında yorumlamak suretiyle gerek sözleşmenin lafzî içeriğinde yer alan gerek AİHM içtihatlarıyla adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil edilen ilke ve haklara Ay. m.36 kapsamında yer vermektedir. Bununla birlikte, her yıl gerek ilk derece mahkemelerinde gerek istinaf ve temyiz mercilerinde görülen dosya sayısının fazlalığı dikkat çekmektedir. 19.06.2025 tarihi itibarıyla Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nda bulunan 30 bin 223 derdest dosyayla birlikte Yargıtay'ın önünde karara bağlanmayı bekleyen 320 bin 508 dosya bulunmaktadır. Ceza dairelerinde 263 bin 883 dosya, hukuk dairelerinde 55 bin 112 dosya, Ceza Genel Kurulu'nda 908, Hukuk Genel Kurulu'nda 605 dosya bulunmaktadır.¹⁰⁹

Belirtmek gerekir ki, yargılamanın çok uzun sürmesi nasıl mağduriyetlere yol açıyorsa, yargılamanın makul süreden çok daha kısa bir sürede yapılması da hak kayıplarına neden olabilir. Çünkü genellikle istenmeyen zararların doğmasına; sürelerin kısalığı, uzunluğu, hatta bazen de varlığı neden olmaktadır.¹¹⁰ Bu noktada yargılamanın makul sürede sonuçlandırılması hedeflenirken, maddi gerçeğe ulaşma amacının geri plana itilerek salt yargılamanın hızlandırılmasına da odaklanılmaması gerekmektedir.¹¹¹

UYUŞMAZLIKLARIN AUÇ YOLLARI İLE ÇÖZÜMÜNÜN HAK ARAMA ÖZGÜRLÜĞÜYLE İLİŞKİSİ

Genel Olarak

Auç yollarının kişilerin hak arama hürriyetlerine ve mahkemelere doğrudan erişim hakkına bir kısıtlama getirip getirmediği, ayrıca bu yöntemlerin zorunlu hale getirilmesinin anayasal güvence altında olan hak arama özgürlüğüne aykırı olup olmadığı, öğretide tartışılan bir konu olmuştur.

Öğretide ağırlıklı görüş, AUÇ yollarının hak arama özgürlüğünün önünde bir engel oluşturmadığı yönündedir. Aksine bu özgürlüğün kullanım alanını genişlettiği yönünde yaygın bir kanaat hakimdir. Daha önce de belirtildiği üzere AUÇ yollarının amacı, mahkeme yargısının yerine geçmek veya onun alternatifi olarak ikame edilmek değil¹¹²; küçük ve nispeten basit nitelikteki uyuşmazlıkların büyüyerek adli nitelik kazanmasından önce, hızlı, basit ve düşük maliyetli biçimde çözüme kavuşturulmasını sağlamaktır. Bu suretle hem bireyin iç huzurunun korunması hem de uyuşmazlığın taraflarının karşılıklı olarak kazançlı çıkması hedeflenmekte; sonuç itibarıyla hak arama özgürlüğüne hizmet edilmektedir.¹¹³

Günümüzde tartışmasız bir kabul olarak, “adalete daha iyi erişimin sağlanması” ilkesinin yalnızca yargı sistemine erişimin temin edilmesini değil, aynı zamanda uyuşmazlığın niteliğine uygun başkaca çözüm yollarına erişimin teşvik edilmesini de kapsadığı kabul edilmektedir.¹¹⁴ Bu bağlamda AUÇ yollarının sağladığı yararların açık ve anlaşılır biçimde ortaya konulması ve bu yollara başvurunun özendirilmesine elverişli bir ortamın oluşturulması hâlinde adalete erişim hedefiyle uyumlu bir yaklaşım benimsenmiş olacaktır.¹¹⁵

Makul Sürede Yargılanma Bakımından AUÇ Yollarının Taraflara ve Yargı Sistemine Etkileri

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri, bir diğer yönden geciken adaletin bir an önce tecellisi için alternatif teşkil etmektedir. Anayasamızın “*Kişî Hürriyeti ve Güvenliği*” başlıklı 19.maddesinin 8. fıkrasında tutuklanan kişilerin makul sürede yargılanmayı isteme hakkı düzenlenmiştir. Ceza yargılamasında özellikle kişinin hürriyeti bağlayıcı güvenlik tedbirlerine maruz kalması durumu için makul sürede yargılanma ve en kısa sürede hakim önüne çıkarılma hakkı anayasal seviyede düzenlenerek koruma altına alınmıştır. Yine Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 141/1-d hükmünde, kişinin makul sürede hakim önüne çıkarılmaması ve makul sürede hüküm verilmemesi durumlarında Devlet aleyhine maddi ve manevi tazminat hakkına sahip olacağı hususu düzenlenmiştir.

¹⁰⁸ HMK m. 30.

¹⁰⁹ <https://www.yargitay.gov.tr/documents/isBolumu-1751034131.pdf> (S.E.T.: 11.12.2025).

¹¹⁰ Zehra ODYAKMAZ, “*Hukukta Zaman ve İdari Yargıda Makul Süre Sorunu*”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD)*, Temmuz 2010, Yıl:1, S.2, s.3.

¹¹¹ YILMAZ, “*Adalet Hizmetleri*”, s. 57; YILMAZ, “*Usul Ekonomisi*”, s. 246.

¹¹² TANRIVER, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri*, s.27 vd.

¹¹³ TANRIVER, “*Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları*”, s. 152.

¹¹⁴ Mustafa ÖZBEK, “*Yönerge*”, s.184.

¹¹⁵ TANRIVER, “*Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları*”, s. 154.

Medeni yargılama hukukunda usul ekonomisi¹¹⁶, yasalarda öngörülen düzenleme çevresinde yargılamanın kolaylaştırılmasını ve olduğundan daha fazla karmaşık hale getirilmemesini, yargılama için öngörülen makul sürenin aşılmamasını ve gereksiz gider yapılmamasını amaçlar. Aslında bu hususlar günümüzde bütün ülkelerin çözüm aradığı “yargılamanın etkinliğinin artırılması” çalışmalarının da özünü oluşturmaktadır.¹¹⁷ Basitlik, hızlilik ve ucuzluk AUÇ yollarının ortak özelliği olarak yargılamayı yalınlaştıran ve kolaylaştıran ilkelerdir. Bu durum kişilerin hak arama yollarını etkin olarak kullanmalarına da doğrudan olanak sağlar.

Belirtmek gerekir ki geleneksel yargı yöntemleriyle makul sürede yargılanma hakkını korumak, bu suretle adil yargılanma hakkını ve hak arama özgürlüğünü makul sürede yargılanma yönüyle destekleyebilmek adına ulaşılmak istenen hedefi yerine getirmek oldukça zordur.¹¹⁸ Nitekim bu zorluğun etkisiyle uyuşmazlıkların daha kısa sürede, daha az masrafla ve mahkeme önüne götürülmeden çözülmesini hedefleyen AUÇ yollarına dair düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin dava şartı arabuluculukta ticari uyuşmazlıkların sonuçlandırılması için 6+2 hafta, diğer uyuşmazlıkların sonuçlandırılması için ise 3+1 haftalık azami süreler öngörülmüştür.¹¹⁹ Bu süreler mahkeme yargısında emsal uyuşmazlıklar için geçirilen süreler karşısında oldukça kısa sürelerdir. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü’nün 2024 yılı verilerine göre hukuk mahkemelerinde bir dosyanın ortalama karara bağlanma süresi 231 gün iken, bölge adliye mahkemeleri hukuk dairelerinde bu süre 373 gün, Yargıtay hukuk daireleri ve Hukuk Genel Kurulu’nda ise 206 gündür.¹²⁰ Bahsedilen verilere göre temyize tabi ve tüm kanun yolları tüketilmiş bir dosyanın kesinleşmesi için 2024 yılında ortalama 810 gün (2 yıl 2 ay 20 gün) gerekmektedir.

Arabuluculukta yıllık olarak asgari bir arabuluculuk ücret tarifi yayınlanmakta; sürecin sonunda anlaşma sağlanamaması halinde maktu, anlaşma sağlanması halinde ise nispi bir asgari arabuluculuk ücreti öngörülmektedir. Süreçte tarafın -vekil tayin etmesi halinde kendi vekiline ödeyeceği akdî avukatlık ücreti haricinde- tek masraf kalemi, bahsedilen arabuluculuk ücreti olmaktadır. Bu avantaj uyuşmazlığın taraflarını yüksek yargı harçları, gider avansları ve karşı taraf vekâlet ücretini ödemekten kurtarmaktadır.

Konuya uzlaştırma yönünden bakılacak olursa, süreç için öngörülen azami süre 30+30 gündür (CMK m.253). Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü’nün 2024 yılı verilerine göre ceza mahkemelerinde bir dosyanın ortalama karara bağlanma süresi 228 gün iken, bölge adliye mahkemeleri ceza dairelerinde bu süre 226 gün, Yargıtay ceza daireleri ve Ceza Genel Kurulu’nda ise 721 gündür.¹²¹

Gerçekten AUÇ yolları mahkeme yargısına nazaran uyuşmazlıkların daha kısa sürede çözülmesi yanında daha ucuz ve basit biçimde çözüme ulaşılmasını da sağlar. Böylece taraflar zamandan ve masraftan tasarruf ettiği gibi uzun süreler boyunca uyuşmazlığın olumsuz psikolojik etkilerini üstlenmekten kurtulur.¹²² Bu çerçevede AUÇ yolları aracılığıyla ulaşılan çözümlerin adalete etkin erişimi ve makul sürede yargılanma hakkını sağlamaya hizmet ettiği, dolayısıyla hak arama özgürlüğünün korunması amacını gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

AUÇ yolları taraflara doğrudan etki etmesi yanında mahkemelerin iş yükünü azaltarak üçüncü kişilerin mahkemeye daha kolay ve hızlı erişimini sağlar.¹²³ Gerçekten resmi veriler de bu hususu doğrulamaktadır. Yargıtay’ın her yılsonunda yayınladığı iş yükü raporlarına göre hazırlanan aşağıdaki tabloda Yargıtay hukuk daireleri ve Hukuk Genel Kurulu’nun ilgili yılsonunda bir sonraki yıla aktarılan dosya sayılarında dava şartı arabuluculuğun etkisi açık biçimde görülmektedir.

¹¹⁶ Usul ekonomisi ilkesi, medeni yargılama hukukunda emredici nitelikte bir ilke olup basitlik, hızlilik ve ucuzluk öğelerinden oluşur. YILMAZ, “*Usul Ekonomisi*”, s. 266.

¹¹⁷ YILMAZ, “*Usul Ekonomisi*”, s.250.

¹¹⁸ Mahkemelerin iş yükünün fazlalığı ve hâkim/savcı sayısının yetersizliği, geçmişten beri söylenegelen ancak bugün itibarıyla çözülememiş problemlerdir. Yılmaz’ın da dediği gibi bu problemlerin çözümü hâkim/savcı sayısını artırmak ve dava sayısını azaltmak olmakla birlikte, 2025 yıl sonu itibarıyla yazarın 1996 yılında yazdığı makalesindeki durumun çok da düzelmediği ortadadır. YILMAZ, “*Adalet Hizmetleri*”, s. 63-68.

¹¹⁹ HUK m. 18/A-9, İMK m. 3/10, TTK m.5/A-2.

¹²⁰ Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi> S.E.T.: 04.01.2026.

¹²¹ Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi> S.E.T.: 04.01.2026.

¹²² ÖZBEK, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C.I, s. 287; ÖZMUMCU, s. 826.

¹²³ ERDOĞAN, s.29. Aksi yönde görüş için bkz. YAZICI/ TAŞPOLAT TUĞSAVUL, s. 871.

Tablo 1: Yıllara göre Yargıtay Hukuk Daireleri ve Hukuk Genel Kurulu'nun bir sonraki yıla aktarılan dosya sayıları

Sıra No	Yıl	Hukuk Daireleri	Hukuk Genel Kurulu	Toplam
1	2013	163.264	1.314	164.578
2	2014	200.050	2.730	202.780
3	2015	265.128	3.746	268.874
4	2016	424.376	2.727	427.103
5	2017	319.051	3.890	322.941
6	2018	221.145	2.966	224.111
7	2019	127.961	2.403	130.364
8	2020	88.526	2.086	90.612
9	2021	75.109	1.347	76.456
10	2022	63.439	686	64.125
11	2023	66.999	451	67.450
12	2024	62.681	538	63.219
13	2025 (19.06.2025 itibariyle)	55.112	605	55.717

Kaynak: <https://www.yargitay.gov.tr/kategori/84/istatistikler>.

Tablodaki veriler, 2016 yılına dek devreden dosya sayısının giderek arttığını, buna mukabil özellikle -dava şartı arabuluculuğun uygulanmaya başladığı- 01.01.2018'den itibaren hızla azalmaya başladığını göstermektedir. 2017 yıl sonu itibariyle görülen düşüşte 20.07.2016 tarihinde uygulamaya geçilen istinaf kanun yolunun etkisi bulunduğu varsayılrsa da 2018 itibariyle artarak gerçekleşen düşüşte arabuluculuğun etkisi büyüktür. Bu etkinin gerçekliği Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nün yıllık yayınladığı Adalet İstatistikleri Raporu'ndan da anlaşılmaktadır. Aşağıda 2024 yılı raporunda açıklanan verilere göre 2018-2024 yılları arasında ülkemizdeki arabuluculuk dosya sayılarını içeren bir tablo bulunmaktadır.

Tablo 2: Ülkemizde yıllara göre arabuluculuk dosya sayıları.

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Açılan dosya sayısı	416.747	708.692	641.648	902.014	1.081.997	1.290.953	1.746.747
Anlaşma Sağlanan Dosya Sayısı	296.306	460.349	405.357	589.472	716.000	857.289	895.252
Anlaşma Sağlanamayan Dosya Sayısı	108.383	206.275	204.419	248.742	302.814	387.691	703.078
Diğer Kararlar ve Müzakere Bekleyen Dosya Sayısı	12.058	42.058	31.872	63.800	63.183	45.973	148.417
Anlaşma Sağlanan Dosya Sayısının Açılan Dosya Sayısına Oranı (%)	71,10	64,96	63,17	65,35	66,17	66,40	51,25

Kaynak: <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi>.

Tabloda izlendiği üzere arabuluculuk dosya sayılarının verilerinin düzenli olarak toplanmaya başladığı 2018 yılından 2024 yıl sonuna dek toplam 4.220.025 uyuşmazlık arabuluculuk yoluyla çözümlenmiştir. Her yıl arabuluculuğa konu olan dosyaların yarısından fazlasında anlaşma sağlanarak uyuşmazlıklar çözüme kavuşturulmuştur. Bu dosyalarda arabuluculuk yolu hiç denenmemiş olsa idi bugün yargıdaki iş yükünün 2016-2017 yıllarındaki iş yükünün iki katı kadar olacağını öngörmek zor değildir. Elbette çok sayıda dosyanın arabuluculuk yolu ile 4-8 hafta gibi kısa sürelerde sonuçlandırılması, anlaşılan taraflar yanında uyuşmazlığı için dava açan üçüncü kişilerin uyuşmazlıklarının daha hızlı sonuçlandırılmasına da dolaylı yoldan katkı sağlamaktadır.

Konu ceza yargılamasında uzlaştırma bakımından irdelenecek olursa, aşağıda 2017-2024 yılları arasında her yıl sonunda uzlaştırma yolu takip edilen dosyalara ilişkin çeşitli verileri içeren bir tablo bulunmaktadır.¹²⁴

Tablo 3: Ülkemizde yıllara göre uzlaştırma dosya sayıları.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Uzlaşma Sağlanan	223.469	208.014	238.896	219.639	230.050	234.294	225.027	232.921
Uzlaşma Sağlanmayan	55.061	47.948	45.629	39.131	43.341	51.869	45.182	44.854
Uzlaşma Teklifi Kabul Edilmeyen	173.444	158.089	168.930	165.027	193.767	204.706	218.749	242.641
Uzlaşma Sağlanan Dosya Sayısının Tablodaki Toplam Dosya Sayısına Oranı (%)	49,44	50,23	52,68	51,82	49,24	47,73	46,02	44,75

Kaynak: <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi>.

Tablo incelendiğinde uzlaştırmamanın, uzlaştırmaya tabi olup kamu davası açılacak dosya sayısını asgari yarıya yakın oranda azalttığı anlaşılmaktadır. Belirtilen yıllar arasında uzlaşma sağlanan toplam 1.812.310 dosyanın tarafları uyuşmazlıklarını çözdüğü gibi, bu dosyaların mahkeme önüne gelmemesi sayesinde iş yükü azalmış ve dolayısıyla

¹²⁴ Tabloyu basitleştirmek adına uzlaştırmacıya verilmeyi bekleyen dosyalar, uzlaştırmacıda müzakere süreci devam eden dosyalar gibi verilere tabloda yer verilmemiştir. Tablo <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi> sitesindeki verilere göre hazırlanmıştır. (S.E.T.: 13.12.2025).

hâlihazırda mahkeme önündeki dosyalara ayrılacak vakit de artmıştır. Bu durum her bir mahkemenin elindeki dosyaya daha fazla zaman ayırarak dosyayı daha kısa süre içerisinde sonuçlandırması anlamında kovuşturma aşamasındaki diğer dosyaların taraflarını da olumlu etkilemektedir.

Adalet Bakanı Yılmaz Tunç'un 2025'e dair açıklamasına göre¹²⁵, 2025 yılında arabuluculuk ile 1.124.200 dosyada, uzlaştırma ile 203.251 dosyada anlaşma sağlanmıştır. Açıklamada 2013 yılından bu yana arabuluculuk yolu ile toplam 8.869.290 dosyanın 5.234.884'ünde anlaşma sağlandığı belirtilmiştir. Yine 2017'den günümüze toplam 2.429.192 uzlaştırma dosyasından 2.015.570 tanesinde uzlaşma sağlandığı açıklanmıştır. Veriler AUÇ yolları uygulamalarının taraflar bakımından makul süre ve hak arama özgürlüğüne katkısı yanında mahkemelerin iş yüküne etkisini göstermektedir.

Dava Şartı Arabuluculuk Düzenlemelerinin Hak Arama Özgürlüğü ile İlişkisi

Özel hukuk uyuşmazlıklarında, uyuşmazlığın tarafları, çözüm sürecinde kullanılacak yöntemi belirleme konusunda kural olarak serbesttir. Başka bir ifadeyle taraflar, uyuşmazlığın çözümü için alternatif uyuşmazlık çözüm (AUÇ) yollarından birini özgür iradeleriyle seçebilirler. Taraflar arasında bu yönde bir anlaşma yapılmış olsa dahi, söz konusu anlaşma yargının genel yetkisini ortadan kaldıran bir kayıt niteliği taşımadığından böyle bir kaydın varlığına rağmen taraflardan birinin veya her ikisinin uyuşmazlığın her aşamasında yargı yoluna başvurusu mümkündür.¹²⁶

Ülkemizde AUÇ yolları arasında uygulamada en yaygın olarak başvuru yapılan yöntemler arabuluculuk ve uzlaştırma olup, esasen zorunlu nitelik taşıyan AUÇ yolları da bunlardır. Bu yöntemlerden, özel hukuk uyuşmazlıklarında dava şartı olarak öngörülen arabuluculuk kurumu bakımından hak arama özgürlüğünü ihlal edip etmediği hususunda doktrinde ve yargı içtihatlarında çeşitli tartışmaların bulunduğu, ayrıca dava şartı arabuluculuk hükümlerinin iptaline yönelik davaların açıldığı görülmektedir. Bu nedenle, dava şartı arabuluculuğun hak arama özgürlüğü ile ilişkisi ayrı bir başlık altında ve ayrıntılı biçimde incelenmelidir.

Arabuluculuk tamamen ihtiyarî bir uyuşmazlık çözüm yolu olmakla birlikte, çeşitli ülkelerde belirli uyuşmazlık türleri bakımından zorunlu olarak kabul edilmiştir.¹²⁷ Nitekim arabuluculuğun zorunlu tutulduğu bazı ülkelerde, yargılama sürelerinin kısaldığı ve dava sayılarında azalma meydana geldiği; bu yönüyle uygulamanın yargı sisteminin etkinliği bakımından olumlu sonuçlar doğurduğu gözlemlenmektedir. Örneğin İtalya'da zorunlu arabuluculuğa geçilmeden önce 2010 yılında ihtiyarî arabuluculuğa başvuru sayısı 18.525 iken, arabuluculuğun zorunlu hale gelmesiyle birlikte bu sayı 2012 yılında 154.879'a yükselmiştir. Bu düzenleme İtalyan Anayasa Mahkemesi tarafından İtalyan hükümetinin düzenlemeyi yetki aşımı ile yasalaştırdığı gerekçesiyle 2012 yılında iptal edilmiştir. İptal sonrası arabuluculuğa başvuru sayısı 41.604'e düşmüştür.¹²⁸ 2013 yılında bazı değişikliklerle zorunlu arabuluculuk düzenlemesi tekrar uygulamaya başlanmıştır.¹²⁹

Benzer bir uygulama İngiliz Hukukunda da bulunmaktadır. Buradaki düzenleme taraflara arabuluculuğu düşünme ödevi yüklemektedir. Bu düzenleme bir zorunluluk değil teşvik olup mahkemenin rolü de arabuluculuğu teşvik etmektir. Düzenlemeye göre anlaşıp anlaşmamak tarafların iradesindedir. Taraflar her zaman ve istedikleri her aşamada mahkemeye gitmeye karar verebileceklerdir. Ancak tarafların geçerli bir mazeretleri olmaksızın arabuluculuğa başvurudan kaçınmaları halinde, yargılama giderlerine ilişkin bazı sorumluluklara katlanmaları söz konusu olabilecektir.¹³⁰

Arabuluculuk ülkemizde de HUAK ile başlangıçta tamamen ihtiyarî olarak düzenlenmiş ve uygulanmıştır. Daha sonra İş Mahkemeleri Kanunu, Türk Ticaret Kanunu, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ve diğer bazı kanunlara eklenen çeşitli hükümlerle, birtakım uyuşmazlıklar bakımından dava şartı arabuluculuk uygulaması hayata geçirilmiştir.

Dava şartı arabuluculuk düzenlemelerine göre dava şartı arabuluculuğa tabi bir uyuşmazlığı için dava açmak isteyen taraf, öncelikle bu uyuşmazlığın çözümü için arabuluculuk yoluna başvurmalıdır. Başvuru adliyelerde bulunan arabuluculuk bürolarına yapılır. Başvuru esnasında tarafın/tarafların bir arabulucu belirlemesi mümkün olduğu gibi, böyle bir belirleme yapılmadığı takdirde sistem üzerinden bir arabulucu tayin edilir. Süreçte anlaşıp anlaşmamak tamamen tarafların iradesindedir. Burada kanun koyucu en azından arabuluculuk yolunun deneyimlenmesini amaçlamaktadır. Anlaşma sağlanması hâlinde usulüne uygun düzenlenen ve icra edilebilir nitelikteki anlaşma tutanakları için icra edilebilirlik şerhi alınması mümkün iken, anlaşmama durumunda tutulacak son tutanak dava

¹²⁵ T.C. Adalet Bakanlığı <https://www.adalet.gov.tr/adalet-bakani-yilmaz-tunc-2025te-yargi-alanindaki-uygulamaları-ve-faaliyetleri-paylasti> 04.01.2026. S.E.T.:

¹²⁶ TANRIVER, "Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları", s. 153; TANRIVER, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri*, s.27.

¹²⁷ Çeşitli ülkelerde zorunlu arabuluculuk uygulamaları ve bu uygulamaya yönelik olumlu-olumsuz eleştiriler hk. ayrıca bkz. ÖZMUMCU, s. 825-830.

¹²⁸ Burada arabuluculuğa başvurunun tekrar ihtiyarî hale geldiği dönemde toplam başvuru sayısının 2010 yılındaki sayının (18.525) iki katından fazla (41.604) olması dikkat çekicidir. Bu durum arabuluculuğun zorunlu hâle getirilmesinden sonra istenen tanınırlığa ulaştığını göstermektedir.

¹²⁹ Süreç hk. ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZMUMCU, s. 812-815.

¹³⁰ ERDOĞAN / ERZURUMLU.

dilekçesine eklenerek uyuşmazlığın çözümü için dava yoluna gidilir. Dava şartı arabuluculuk süreci yürütülmeden dava açılması halinde ise mahkeme, başka bir incelemeye gerek duymaksızın davayı dava şartı yokluğundan usulden reddedecektir. Zira arabuluculuk dava şartı, özel bir dava şartıdır.¹³¹

Dava şartı arabuluculuk düzenlemeleri sonrasında hukuk çevrelerinde zorunlu başvuru şartının hak arama özgürlüğünü ve yargıya başvuru hakkını ihlâl ettiği yönünde pek çok eleştiride bulunulmuştur. Bu düzenleme ile, arabuluculuğun yargıya alternatif hâle getirilmek istendiği yönündeki tartışmalar da yeniden alevlenmiştir. Tartışmalar üzerine İş Mahkemeleri Kanunu'nun dava şartı arabuluculuk hükümlerinin Anayasa'ya aykırılığı düşüncesi ile iptal talebiyle 2018 yılında Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmuştur. AYM bu başvuruya ilişkin kararında kısaca, mahkeme yargısının esas olduğunu ancak her uyuşmazlığın mahkeme yargısında çözülmesinin de taraf menfaatlerine uygun düşmediğini, dava şartı arabuluculuk düzenlemesinin kamu yararı amacını taşıdığını, adalet ve hakkaniyete aykırılık teşkil etmediğini¹³², düzenlemenin yargı teşkilatının etkili ve verimli çalışmasına hizmet edebileceğini,¹³³ bu kapsamda dava şartı arabuluculuk düzenlemesinin mahkeme yargısına alternatif niteliği taşımadığını¹³⁴ ve sonuç olarak hak arama özgürlüğünü ihlâl etmediğini¹³⁵ belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin kararı dava şartı arabuluculuk lehine bulunmakla birlikte, doktrinde dava şartı arabuluculuğun hak arama özgürlüğüne müdahale anlamını taşıdığı¹³⁶, HUAK m.18/A-11 düzenlemesinin hak arama özgürlüğünü güçleştiren bir durum olduğu¹³⁷, dava şartı arabuluculuğun arabuluculuk kurumunun özü niteliğindeki "ihtiyarlığı" zedelediği¹³⁸, arabuluculuğun temel ilkeleri ile bağdaşmadığı¹³⁹ yönünde görüşler bulunmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki, dava şartı arabuluculuğa yönelik eleştiriler bulunmakla birlikte, bu eleştiriler de arabuluculuğun temel ilkelerine sadık kalınarak uygulamasının artırılması, teşvik edilmesi, sınırlarının doğru belirlenmesi amacını taşıyan pozitif eleştirilerdir.

Özetle Anayasa Mahkemesi, dava şartı arabuluculuğu, hak arama özgürlüğünün ihlâli olarak görmemekte, hak arama özgürlüğünün gerçekleşmesi için bir araç olarak görmektedir. Hak arama özgürlüğünün gerçekleşmesi ve korunması için; hak arama yollarına erişimi kolaylaştırmak, hak arama yollarını ekonomikleştirmek, başvuru sonrası süreci hızlandırmak veya kısaltmak, hak arama yollarını etkinleştirmek ve denetimi artırmak gerektiği unutulmamalıdır.¹⁴⁰

SONUÇ

Ülkelerin yargı sistemlerinin güçlü ve bağımsız olması, uyuşmazlıkların giderilmesi, kişi ve kurumların haklarının korunması anlamında vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Mahkemeye erişimin kolaylaştırılması, dava giderlerinin azaltılması, davaların makul sürelerde sonuçlandırılması hak arama özgürlüğünün sağlanmasının önemli ayaklarıdır. Hukuk devleti olma iddiasındaki tüm devletlerin vatandaşlarına bu imkânları sağlamak zorunda olduğu kuşkusuzdur.

¹³¹ YAZICI/ TAŞPOLAT TUĞSAVUL, s. 841.

¹³² AYM'nin 11.07.2018 tarih, 2017/178 E., 2018/82 K. sayılı kararının bir bölümü şöyledir: "...Uyuşmazlıkların yargı yetkisi kullanılarak devlet tarafından mahkemeler aracılığıyla çözülmesi esas olmakla birlikte her uyuşmazlığın çözümünün mahkemelerden beklenmesi mahkemelerin iş yükünün artmasına ve davaların makul sürelerde bitirilmemesine yol açabildiği gibi bu durum tarafların menfaatlerine de ters düşebilmektedir. Yargı görevinin ağır iş yükü altında yerine getirilmesi zorlaştıkça, yargının iş yükünün azaltılması, adalet erişiminin kolaylaştırılması ve usul ekonomisi gibi çeşitli nedenlerle yargıya ilişkin anayasal kuralların etkililiğinin sağlanması da gözetilerek uyuşmazlıkların çözümü için arabuluculuk gibi yöntemlere başvurulabilmektedir. Esasen anayasal kurallara uygun olmak şartıyla bu tür yöntemlere başvurulup başvurulamayacağı hususu kanun koyucunun takdir yetkisi kapsamında kalmaktadır. Ancak kanunların kamu yararının sağlanması amacına yönelik olması, genel, objektif, adil kurallar içermesi ve hakkaniyet ölçütlerini gözetmesi hukuk devleti olmanın gereğidir. Bu nedenle kanun koyucunun, hukuki düzenlemelerde kendisine tanınan takdir yetkisini anayasal sınırlar içinde adalet, hakkaniyet ve kamu yararı ölçütlerini göz önünde tutarak kullanması gerekir. ...Belirtilen nedenlerle dava konusu kuralın kamu yararının sağlanması amacına yönelik olduğu ve adalet, hakkaniyet ölçütlerine aykırı bir yönünün bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır." (RG: 11.12.2018, S. 30622).

¹³³ Bu husus kararda, "...Uyuşmazlığın daha kıs sürede, daha az masrafla ve her iki tarafın tasarruflarını sağlanarak yargıya taşınmadan çözülmesi, tarafların uzun sürebilecek yargılama süreçleri ile yıpranmasını engelleyebileceği gibi mahkemelerin iş yükünü azaltarak yargı teşkilatının daha etkin ve verimli çalışmasına da hizmet edebilir." şeklinde açıklanmıştır.

¹³⁴ Kararda ayrıca "...arabuluculuk kurumunun, mahkemelerin yerine geçecek bir uyuşmazlık çözüm yolu olarak düzenlenmediği, mahkemelere ait olan uyuşmazlıkları çözmeye yetkisinden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yönüyle dostane bir çözüm yolu olan arabuluculuğun yargılama faaliyeti veya yargıyla rekabet içinde bulunan bir yöntem olarak nitelendirilmesi mümkün değildir. Arabuluculuğun, yargısal yolların yanında yer alan, yargı yetkisine müdahale etmeden işlerlik kazanan kendine has bir uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak düzenlendiği görülmektedir. Bu itibarla kuralın Anayasa'nın 9.maddesinde belirtilen yargı yetkisinin bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılacağı yöndeki kurala aykırı bir yönü de bulunmamaktadır." ifadelerine de yer verilmiştir.

¹³⁵ Bu husus kararda, "...Arabuluculuğa başvuru zorunluluğunun, kişilerin hak aramalarını imkânsız hâle getiren veya aşırı derecede zorlaştıran etkisiz ve sonuçsuz bir sürece neden olmadıkça hak arama hürriyetinin özüne dokunduğu söylenemez. Dava şartı olmanın bir sonucu olarak arabuluculuğa başvuru bir zorunluluk arz etmekte ise de bu zorunluluk yalnızca arabuluculuğa başvuru ile sınırlı olup arabuluculuk sürecinin işleyişi ve sonucu üzerinde taraf iradelerinin egemen olduğu açıktır. Taraflar istedikleri zaman süreci sonlandırabilecekleri gibi, süreç sonucunda anlaşmaya varıp varmamak konusunda da tercih hakkına sahiptirler. Anlaşmaya varılamaması hâlinde ise uyuşmazlığın çözümü için yargı yoluna başvurulması mümkündür. Bu bakımdan Kanun'un arabuluculuk süreci ve sonucu yönünden taraf iradelerini esas aldığı görülmektedir." şeklinde açıklanmıştır.

¹³⁶ Muhammet ÖZEKES: "Zorunlu Arabuluculuğun Hak Arama Özgürlüğü ve Arabuluculuk İlkeleri Bakımından Değerlendirilmesi "Zorunlu Arabuluculuğa Eleştirel Bir Yaklaşım", Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, 6-7 Aralık 2018, Ankara, 111-136, s.126; Kürşat KARACABEY, "Zorunlu Arabuluculuğun Hukukun Temel İlkelerine Aykırılığı ve Uygulanabilirliğine Dair Sorunlar", TBB Dergisi, Y. 2016, s.465-470.

¹³⁷ ÖZEKES, s. 127; TANRIVER, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 31; TANRIVER, "Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları", s. 154; ÖZMUMCU, s. 834.

¹³⁸ YAZICI/ TAŞPOLAT TUĞSAVUL, s. 839 vd.; TANRIVER, Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri, s.127 vd; ÖZMUMCU, s. 827.

¹³⁹ YAZICI/ TAŞPOLAT TUĞSAVUL, s. 842; .

¹⁴⁰ KÖKÜSARI, s.165.

Geleneksel mahkeme yargısının yüksek maliyetleri ile usulî şart ve zorlukları, toplumun her kesiminin mahkemelere ve dolayısıyla adalete eşit düzeyde erişimini her zaman mümkün kılamamaktadır. Özellikle toplumun ekonomik ve sosyal bakımdan daha zayıf kesimleri, gerek bilgi ve deneyim eksikliği gerekse yargılama giderlerini karşılama konusunda yaşadıkları güçlükler nedeniyle yargı mercilerine başvurmakta zorlanmaktadır. Bu durum, söz konusu kesimlerin mahkemelere ve adalete erişimini sınırlamakta; dolayısıyla hak arama özgürlüğünün etkin biçimde kullanılmasını zorlaştırmaktadır.

Bununla birlikte günümüz şartları, uyuşmazlıkların çözümünde yalnızca mücadeleye dayalı klasik yargılama sistemine bağlı kalınmasını yeterli bulmamakta; iş birliğine dayalı çözüm yollarının etkinleştirilmesini de gerekli hale getirmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere başta olmak üzere pek çok ülkede, adli ve idarî yargı sistemleri içerisinde alternatif uyuşmazlık çözüm yolları giderek daha geniş bir uygulama alanı bulmaktadır. Avrupa Birliği'nin öncü çalışmaları doğrultusunda ise, alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının yaygınlaştırılması hususunda Avrupa ülkelerinde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Nitekim hemen her ülkede yargı sistemlerinin karşı karşıya kaldığı yapısal sorunlar ve iş yükü artışı, bu alandaki düzenleme ve uygulamaların yoğunlaşmasına yol açmıştır.

Geleneksel anlamda dava yoluyla uyuşmazlık çözümü adalete erişimi zorlaştırmakta, alternatif uyuşmazlık çözüm yolları ise mahkemelerdeki tıkanıklığın, aşırı masraflar ve gecikmenin önüne geçerek adalete erişimi kolaylaştırmaktadır. Sonuçta adalet hizmetlerinin hızlandırılması ile hukuk devletinin önemli bir ayağı yerine getirilmiş olacaktır. Adalete erişimin kolaylaştırılması ve daha etkili bir uyuşmazlık çözümü oluşturmak amacıyla alternatif uyuşmazlık çözüm yolları geliştirilmeli ve güncellenmelidir.

Adalete ulaşma bağlamında yargının zayıf yönleri olduğu bir gerçektir. Dava giderlerinin yüksekliği, harçlar, avukatlık ücretleri, bilirkişi ücretleri; ayrıca kamuya kırtasiye, personel, yeni binalar gibi sürekli artan bir yük getirmesine karşın, alternatif yollar hem taraflar için daha düşük maliyet, hem de kamu için daha az harcama anlamına gelir. Mevcut haliyle kamuya yük olan sistemi rahatlatacak bu yöntemlerin de doğal olarak cüz'i sayılabilecek bir maliyeti olacaktır. Bu giderleri, kişiler için makul boyutlara çekmek, usul ekonomisine katkısı olacak sistemleri mali olarak desteklemek devletin yararına olacaktır.

Onarıcı adalet ilkesi temelinde AUÇ yolları, zararın giderilmesi sürecine mağduru, sanığı, hatta toplumu dahil ederek sonradan ortaya çıkabilecek zararları dahi önlemeyi hedefler. Zaman darlığı, ifade güçlüğü, yargılama makamını son sözü söyleyecek üst otorite olarak algılayanın yarattığı olumsuz durumları bertaraf ederek, taraflara anlaşmazlığın çözüm sürecinin her aşamasını serbestçe belirleme ve müdahale etme hakkı verir. Sadece bu durum dahi tarafları çözüme başlamadan önce tatmin eder.

Ülkemizde yargının mevcut sorunlarına ek olarak yargıya güven her geçen gün daha da azalmakta, vatandaşlar hak arama hürriyetinin vazgeçilmezi olan yargıya ve verdiği kararlara daha az güven duymaktadır. Farklı birçok sebepleri olan bu durumun iyileştirilmesi, hukuk devleti ilkesinin yeniden güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda devletin hem yargıya güvenin artırılması hem de alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının kullanımının yaygınlaştırılmasıyla ilgili önlemler alması kaçınılmazdır.

Bugün alternatif uyuşmazlık çözüm yolları daha çok özel hukuk ve ceza hukuku yönünden ön plana çıksa da idarenin uzlaşmaz algısını vatandaş nezdinde değiştirmek için de bu yöntemler etkili olabilir. Kamu kurumlarıyla vatandaş arasında yaşanan kamulaştırma, tapu sorunları, imar işleri, yıkım uygulamaları, tazminat talebi gibi idari uyuşmazlıklarda müzakere ve uzlaştırma gibi yollarla anlaşmazlıklar çözülebilir. Kamunun zarar boyutunun yüksek olduğu vergi davalarında, ödenmeyen veya eksik ödenen vergilerin kamuya maliyeti azaltılır, vergi mahkemelerinin yükü hafifler; devlet de böylelikle vatandaşıyla davalı olma yükünden kurtarılabilir.

Dava şartı arabuluculuk uygulamasına belki de en çok getirilen eleştiri, uygulamanın mahkemelerin iş yükü düşünülerek ortaya konulduğu, uyuşmazlık taraflarının münferit haklarının arka plana atıldığı düşüncesidir. Elbette her uygulamanın iyi ve kötü yanları bulunacaktır. Kimi zaman uygulamaya başlanırken öngörülemez sorunlar ortaya çıkacaktır. Ancak bunlar tek başına uygulamanın belli başlı bir amaçla getirildiği ve/veya kötü olduğu sonucuna vardırılmazdır. Burada belki de en büyük yük, önlerine gelen uyuşmazlıklarla doğrudan muhatap olmaları, başka bir ifadeyle sürece doğrudan şahit olmaları hasebiyle, arabuluculara düşmektedir. Arabulucu, görev bilinciyle hareket etmeli, etik kuralları dikkatle uygulamalı; bu kapsamda tarafların birbirleri üzerinde baskı kurmasına, ciddi bir güç dengesizliği oluşmasına meydan vermemeli, gerekirse bu hususta kendisine tanınan yetkileri kullanmalıdır. Elbette münferit arabuluculuk süreçlerinde bir ihlâl, irade fesadı hâli vs. bir hukuksuzluk varsa, yargının denetimi açık olmalı, böylece kuruma yönelik olumsuz eleştiriler birer tavsiye olarak dikkate alınmalıdır.

Günün şartlarına ve uygulamalardan gelen geri bildirimlere göre revize edilebilecek olan bu yöntemlerin dezavantajlı kısımları mümkün olduğunda azaltılarak uygulaması devlet tarafından teşvik edilebilir. Sorunlarını bu yöntemleri kullanarak çözmüş olan kişiler, toplumsal farkındalık oluşturmak anlamında, bu konuya olan ragbetin artmasında

etkili olabilir. Ayrıca dava süreci devam ederken hâkimlerin bu yöntemleri teklif ve teşvik etmesi, baroların süreçlerde taraflara desteği, tarafların avukatlarının yönlendirmeleri, uzun soluklu bu süreçlerde hızlandırıcı etki yapabilir. Bu anlamda dava şartı arabuluculuk ile tarafların arabuluculuğu denemelerinin sağlanması da arabuluculuğun yaygınlaşması için etkisi yadsınamaz bir imkan olarak görülmektedir.

Yukarıda sayılanlar ve bunlara benzer nedenlerden dolayı işbirliğine dayalı, müzakere yeteneğini geliştiren, uzlaşma zeminini besleyen çözüm yöntemleri geliştirilmeye çalışılmalıdır. Çünkü uyuşmazlıkların alternatif yollarla çözümü her iki tarafın ve dahi toplumun da çıkarına hizmet eder, dolayısıyla her iki taraf da toplum da bu yöntemlerle elde edilen çözümden hoşnut olur. Her iki tarafın kazançlı çıkacağı çözümler getiren kazan kazan esasına dayalı çözümler, hız çağının rasyonalist faydacı insanları tarafından daha çok tercih edilir hale gelecektir.

AUÇ yolları mahkeme yargısının bir alternatifi değil, onu tamamlayan bir seçenek olarak görülmelidir. Gelecekte bu yöntemlerin idari uyuşmazlıklarda da (vergi, imar vb.) yaygınlaştırılması, devlet ile vatandaş arasındaki "uzlaşmazlık" algısını kırabilir. Adalet erişiminin kolaylaştırılması ve hukuk devleti ilkesinin güçlendirilmesi için bu yöntemlerin toplumsal farkındalıkla desteklenmesi ve günün şartlarına göre güncellenmesi gerekmektedir.

Nitekim hukuk devletin temel sütunlarından biri olan hak arama özgürlüğü, AUÇ yolları aracılığıyla yargısal korunmayı tamamlayan, adalet erişimi kolaylaştıran ve bireylerin haklarını daha hızlı, daha düşük maliyetle ve daha tatmin edici biçimde koruyabilmelerine imkân tanıyan bir işlev kazanmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin de vurguladığı üzere, bu yöntemler hak arama özgürlüğünün önünde bir engel değil, aksine adalet erişimi sağlayan fonksiyonel birer araçtır. Sonuç olarak AUÇ, klasik yargılamanın karşısı değil, hukuk düzeninin etkinliğini ve vatandaşın tatmin düzeyini artıran rasyonel bir seçenek olarak modern hukuk pratiğinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

ADB, Adalet Bakanlığı Arabuluculuk Daire Başkanlığı Türkiye Arabulucular Etik Kuralları. S.E.T: 20.12.2025. <https://adb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/13032023103745T%C3%BCrkiye%20%20Arabulucular%20%200Etik%20Kurallar%C4%B1.pdf>.

Akgündüz, A. (1989). "Hâkim", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (15):173, Ankara.

Akyılmaz, B. (2012). "İdari Yargı", İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 30. Yılında İdari Yargı Sempozyumu, 09 Mart 2012, Ankara Barosu, 71-78, Ankara.

Aybay, R. (2006). "AİHM'in İş Yükünün Azaltılması İçin Bir Öneri: "Zorunlu Uzlaştırma", TBB Dergisi, (67):111-120.

Bahadır, N. T. (2022). Hak Arama Hürriyeti Perspektifinden Arabuluculuk, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Balcı, M. (1999). İhtilâfların Çözüm Yolları ve Tahkim, Danışman Yayınları, İstanbul.

Bulur, A. (2007). "Alternatif Çözüm Yöntemleri ve Arabuluculuk Yöntemi", Ankara Barosu Dergisi, 65(4):30 – 46.

Brown, S.; Cervenak, C. & Fairman, D. (1998). Alternative Dispute Resolution Practitioners Guide, Center for Democracy and Governance, Washington DC.

Çelik, A. (2014). Adil Yargılanma Hakkı Rehberi, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara.

Çil, S. (2020). Arabuluculuk Sürecinde Taraf Vekilliği, Adalet Yayınevi, Ankara.

Doğar, M. (2008). "Alternatif Uyuşmazlık Çözümü Sözleşmesi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ekmekçi, Ö.; Özkes, M. & Atalı, M. (2018). Hukuk Uyuşmazlıklarında İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk, On İki Levha Yayınları, İstanbul.

Erdoğan, Y. G. (2009). "Alternatif Uyuşmazlık Çözümlerinin Hukuki Temelleri, Hak Arama Özgürlüğü ile İlişkisi, Olumlu ve Olumsuz Yönleri", Hukuk Gündemi Dergisi, (2):21-36.

Erdoğan, E. & Erzurumlu, N. (2016). Hukuk Uyuşmazlıklarında Türkiye'nin Arabuluculuk Tecrübesi ve Zorunlu Arabuluculuk Taslağı, SETA | Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, <https://media.setav.org/tr/dosya/2016/12/hukuk-uyusmazliklarinda-turkiye-nin-arabuluculuk-tecrubesi-ve-zorunlu-arabuluculuk-taslagi.pdf>.

Erkal, A. (2022). "Türk, Alman ve İsviçre İdare Hukukunda Arabuluculuk", Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12(1):39-66.

- Fertahoglu, E. & Poyraz Fertahoglu, G. (2010). “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolu Olarak Vergi ve Ceza Hukukunda Uzlaştırma: Karşılıklı Bir Analiz”, *Vergi Dünyası Dergisi*, (1342):150-163.
- Gözler, K. (2009). *İdare Hukuku’na Giriş*, Ekin Yayınları, Bursa.
- Hız, Y. (2012). “Türkiye’de Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yollarının (AUÇ) Gelişimi: Arabuluculuk Örneği”, *Uluslararası Yargı Reformu Sempozyumu*, 2-3 Nisan 2012, Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı & Dünya Bankası, 537-549, Ankara.
- Ildır, G. (2005). “Alternatif Uyuşmazlık Çözümü ve Hak Arama Özgürlüğü”, (Ed. Hakan Pekcanıtez), 75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı, ss.385-401, TBB Yayınları, Ankara (“*Alternatif*”).
- Ildır, G. (2003). *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Kaboğlu, İ. Ö. (1998). *Özgürlükler Hukuku*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Kalabalık, H. (2013). *İnsan Hakları Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Karacabey, K. (2016). “Zorunlu Arabuluculuğun Hukukun Temel İlkelerine Aykırılığı ve Uygulanabilirliğine Dair Sorunlar”, *TBB Dergisi*, (123):456-489.
- Karşılaştırmalı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1982 – 2017. (2021). Seçkin Yayınları, Ankara.
- Kekeç, E. K. (2016). *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Konuralp, H. (2001). “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri ve Bilirkişilik”, *TBB Samsun Barosu Bilirkişilik Sempozyumu*, 9-10 Kasım 2001, Türkiye Barolar Birliği & Samsun Barosu, 501-503, Samsun.
- Köküarı, İ. (2011). “Hak Arama Özgürlüğü ve 2010 Anayasa Değişiklikleri”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XV(1):163-208.
- Medeni Hukukta ve Ticaret Hukukunda Uyuşmazlık Çözümüne İlişkin Alternatif Usuller Üzerine Yeşil Kitap, (2002), (Çev. Evrim Erişir & Ceren Tekin), ss.131-165, MİHDER, 2008/1.
- Odyakmaz, Z. (2010). “Hukukta Zaman ve İdari Yargıda Makûl Süre Sorunu”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* (TAAD), 1(2):1-31.
- Özbek, M. S. (2016). *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, C.I, Yetkin Yayınları, Ankara (Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, C.I).*
- Özbek, M. S. (2016). *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, C.II, Yetkin Yayınları, Ankara (Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, C.II).*
- Özbek, M. (2016). “Eğitimde Müzakere ve Arabuluculuk Becerilerinin Kazanılması”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(2):315-346.
- Özbek, M. (2002). “Dünya Çapındaki Adalete Ulaşma Hareketiyle Ortaya Çıkan Gelişmeler ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümü”, *AÜHFD*, 51(2):121-162.
- Özbek, M. (2012). “Türk Yargı Sisteminde Çok Seçenekli Adliyeler”, *Uluslararası Yargı Reformu Sempozyumu*, 2-3 Nisan 2012, Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı & Dünya Bankası, 489-514, Ankara.
- Özbek, M. (2007). “Anayasal Hak ve Hürriyetler ile Yargılamaya Hâkim Olan İlkeler Işığında Arabuluculuk”, *Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı VI*, 19-20 Ekim 2007, Türkiye Barolar Birliği, 107-154, İzmir.
- Özbek, M. (2007). “Avrupa Birliğinde Alternatif Uyuşmazlık Çözümü”, *TBB Dergisi*, (68):265-320 (“*Alternatif*”).
- Özbek, M. (2007). “Avrupa Konseyi Arabuluculuk Yönergesi Önerisi”, *AÜHFD*, 56(1):183-231 (“*Yönerge*”).
- Özbek, M. (2005). “İdarî Uyuşmazlıkların Çözümünde Yargılama Dışı Usuller (I)”, *TBB Dergisi*, (56):90-132.
- Özekes, M. (2018). “Zorunlu Arabuluculuğun Hak Arama Özgürlüğü ve Arabuluculuk İlkeleri Bakımından Değerlendirilmesi “Zorunlu Arabuluculuğa Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu*, 6-7 Aralık 2018, Yargıtay & Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi & Başkent Arabuluculuk Merkezi, 111-136, Ankara.
- Özmumcu, S. (2016). “Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk Sistemine Genel Bir Bakış”, *İÜHFM*, LXXIV(2):807-842.

- Özmumcu, S. (2013). Uzak Doğu’da Arabuluculuk Anlayışı ile Türk Hukuk Sisteminde Arabuluculuk Kurumuna Genel Bir Bakış, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul (Uzak Doğu’da).
- Pekcanıtez, H. “Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanun Tasarısının Tanıtımı”, Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-VI, 19-20 Ekim 2007, Türkiye Barolar Birliği, 247-264, İzmir.
- Sancakdar, O. (2013). “Türk İdari Yargı Sisteminde Yargılama Sürecinden Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Türk İdari Yargı Sisteminde Yargılama Sürecinden Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri Çalıştayı, 14 Ocak 2013, Türkiye büyük Millet Meclisi, 37-50, Ankara.
- Sarısözen, M. S. (2010). “Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları Işığında Avukatlık Hukukunda Uzlaştırma”, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tanrıver, S. (2023). Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri, Yetkin Yayınları, Ankara (Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri).
- Tanrıver, S. (2021). Medenî Usûl Hukuku, C.II, Yetkin Yayınları, Ankara (Medenî Usûl).
- Tanrıver, S. (2020). Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Tanrıver, S. (2004). “Hukuk Yargısı (Medenî Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı”, TBB Dergisi, (53):191-215.
- Tanrıver, S. (2006). “Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk”, TBB Dergisi, (64):151-177 (*Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları*).
- Tanrıver, S. (2008). “Hukuk Yargısının Temel Sorunları ve Bu Bağlamda Alınması Gereken Temel Önlemler”, Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi Belgesi Gölgesinde Yargı Reformu Sempozyumu, 18-20 Haziran 2008, Türkiye Barolar Birliği, 201-230, Ankara.
- Taşkın, A. (2003). “Açlık Grevleri ve Hak Arama Hürriyeti”, AÜEHFD, VII(3-4):513-556.
- Toprak, M. (2014). Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Mevzuatı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara.
- Yazıcı, Ç. & Taşpolat Tuğsavul, M. (2023). “Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri ve Özellikle Arabuluculuk” (Ed. Hakan Pekcanıtez & Muhammet Özekes), Cumhuriyetin 100. Yılında Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukukumuzun Gelişim ve Değişim Süreci, ss. 821-883, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Yılmaz, E. (2008). “Usul Ekonomisi”, AÜHFD, 57(1):243-274 (Usul Ekonomisi).
- Yılmaz, E. (2005). “Avukatın Uzlaşma Sağlama Yetkisi”, (Ed. Hakan Pekcanıtez), 75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı, ss.843-855, TBB Yayınları, Ankara (“*Uzlaşma*”).
- Yılmaz, E. (1996). “Hukuk Davaları Bakımından Adalet Hizmetlerinin İyileştirilmesi İhtiyacı ve Yapılması Gerekenler”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. M. Şakir Berki’ye Armağan), 5(1-2):55-76 (“*Adalet Hizmetleri*”).
- Yılmaz, M. (2012). “İdari Uyuşmazlıkların Çözümünde Alternatif Yöntemler”, Uluslararası Yargı Reformu Sempozyumu, 2-3 Nisan 2012, Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı & Dünya Bankası, 551-586, Ankara (“*Alternatif Yöntemler*”).